

Perspektywy rozwoju szkolnictwa wyższego w Ukrainie w kontekście wojny i integracji europejskiej

prof. Svitlana Tsymbalyuk

dr Iryna Degtyarova

RAPORT PRZYGOTOWANY W RAMACH PROJEKTU MEIN-PW
„POLSKO-UKRAIŃSKA WSPÓŁPRACA INSTYTUCJI PRZEDSTAWICIELSKICH
REPREZENTUJĄCYCH REKTORÓW,
NA RZECZ DOSKONALENIA DZIAŁANIA UCZELNI”

Politechnika Warszawska | Wydział Administracji i Nauk Społecznych

Projekt MEiN-PW

pt. „Polsko-ukraińska współpraca instytucji przedstawicielskich
reprezentujących rektorów, na rzecz doskonalenia działania uczelni”

Sfinansowano z dotacji Ministerstwa Edukacji i Nauki

PARTNER GŁÓWNY

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

PARTNERZY WSPIERAJĄCY

KRASP

Konferencja Rektorów
Akademicznych Szkół Polskich

FUNDACJA
REKTORÓW
POLSKICH

PATRONAT

МІНІСТЕРСТВО
ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

Spis treści

Wprowadzenie	4
--------------------	---

ROZDZIAŁ 1

Szkolnictwo wyższe w ukrainie w czasach stanu wojennego	5
Funkcjonowanie uczelni ukraińskich w warunkach pełnoskalowej inwazji rosyjskiej	5
Niszczenie i uszkodzanie infrastruktury	9
Przymusowe przenoszenie uczelni	9
Wpływ wojny na liczbę studentów szkół wyższych	10
Wpływ wojny na liczbę studentów zagranicznych	14
Zmiany w składzie kadry akademickiej	16
Straty edukacyjne w wyniku wojny	18
Finansowanie kształcenia	20

ROZDZIAŁ 2

Kierunki i wizje rozwoju szkolnictwa wyższego w Ukrainie w międzynarodowych i krajowych dokumentach strategicznych	22
---	----

ROZDZIAŁ 3

Perspektywy rozwoju szkolnictwa wyższego w Ukrainie – możliwe scenariusze	33
Cytowane źródła	36
Nota o autorach	40

Wprowadzenie

Ukraina dzisiaj zmaga się z ogromnymi wyzwaniami, spowodowanymi zbrojną agresją Federacji Rosyjskiej, złamaniem przez kraj agresora prawa międzynarodowego i zasad integralności terytorialnej. Ciągłe zagrożenia ostrzałów i bombardowań, alarmy bombowe, niszczenia infrastruktury, przerw w dostawie prądu, a także groźba całkowitego blackoutu znacząco wpływają na wszystkie sfery życia w kraju. W sposób oczywisty dotknęło to też system szkolnictwa wyższego i nauki. Uczelnie stanęły przed istotnymi wyzwaniami i zagrożeniami: niszczeniem i uszkodzaniem zasobów uczelni, ciągłym zagrożeniem życia i zdrowia członków społeczności akademickiej, migracją studentów, doktorantów i pracowników naukowych a także dydaktycznych, istotnym ograniczeniem wydatków budżetu państwa na edukację. Wszystko to ma negatywny wpływ na funkcjonowanie uczelni, ich zdolność do świadczenia wysokiej jakości usług edukacyjnych oraz wymusza zmianę priorytetów strategicznych dla rozwoju szkolnictwa wyższego.

Jednak pomimo wyzwań i zagrożeń, ukraińskie szkolnictwo wyższe było nie tylko w stanie dostosować się do warunków stanu wojennego, ale także wykazało się wytrzymałością i odpornością podczas pełnoskalowej inwazji. Uczelnie potrafiły zmobilizować zasoby, uporządkować proces kształcenia, wprowadzić nowe formy i metody nauczania, a także nawiązać efektywną komunikację ze studentami. Ponadto, uczelnie wykazały się zdolnością do realizacji strategicznych planów i programów rozwojowych, projektów międzynarodowych i krajowych, w szczególności mających na celu zapewnienie efektywnego funkcjonowania gospodarki i społeczeństwa w stanie wojennym oraz powojenną odbudowę kraju. Szczególnie cenne w kontekście kształtowania odpornych systemów edukacyjnych są doświadczenia uczelni przenoszonych z krajów tymczasowo okupowanych lub objętych aktywnymi działaniami wojennymi.

Szkolnictwo wyższe w Ukrainie w czasach stanu wojennego

FUNKCJONOWANIE UCZELNI UKRAIŃSKICH W WARUNKACH PEŁNOSKALOWEJ INWAZJI ROSYJSKIEJ

Pełnoskalowa inwazja Federacji Rosyjskiej na terytorium Ukrainy 24 lutego 2022 r. doprowadziła do czasowego zawieszenia procesu kształcenia i funkcjonowania uczelni.

Na początku marca 2022 r. Ministerstwo Edukacji i Nauki Ukrainy (MEiNU) zobowiązało rektorów szkół wyższych do podjęcia działań mających na celu zapewnienie ochrony uczestnikom procesu kształcenia i w razie potrzeby ewakuacji ich w bezpieczne miejsca. Rektorzy uczelni, którzy nie przebywali w strefach aktywnych działań wojennych lub w ich bezpośrednim sąsiedztwie, zostali zobowiązani do przygotowania informacji o możliwościach wznowienia procesu kształcenia w formie hybrydowej lub kształcenia na odległość, a także dokonanie zmian w harmonogramie procesu kształcenia¹.

Zgodnie z danymi Ministerstwa Edukacji i Nauki Ukrainy, na dzień 15 marca 2022 r., takie informacje przekazały jedynie 62 uczelnie, co stanowiło 21,5% całości. Wskazuje to na niepewność uczelni co do możliwości wznowienia procesu kształcenia².

Jednocześnie, już w kwietniu 2022 r. znaczna część uczelni wznowiła proces kształcenia. Ministerstwo Edukacji i Nauki zaleciło przedterminowe zakończenie roku akademickiego 2021/2022 dla studentów niekończących kształcenia oraz zapewnienie realizacji programu kształcenia dla studentów kończących studia, w razie potrzeby w celu zdalnej atestacji studentów³.

¹ Про деякі питання організації роботи закладів фахової передвищої, вищої освіти на час воєнного стану. Наказ МОН України від 07.03.2022 р. № 235. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0235729-22#Text>. [O niektórych kwestiach organizacji pracy zawodowych szkół przedwyższych oraz szkół wyższych w czasie stanu wojennego. Rozporządzenie Ministerstwa Edukacji i Nauki Ukrainy z dnia 07.03.2022 r., nr 235. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0235729-22#Text>. Dostęp: 25.11.2024]

² Освіта і наука України в умовах воєнного стану: виклики, розвиток, повоєнні перспективи. Інформаційно-аналітичний збірник. С. 41. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2023/22.08.2023/Inform-analytic.zbirn-Osvita.v.umovah.voyennogo.stanu-vykl.rozv.povoyen.perspekt.22.08.2023.pdf> [Edukacja i nauka Ukrainy w stanie wojennym: wyzwania, rozwój, perspektywę powojenne. Zbiór informacji i analiz. S. 41., <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2023/22.08.2023/Inform-analytic.zbirn-Osvita.v.umovah.voyennogo.stanu-vykl.rozv.povoyen.perspekt.22.08.2023.pdf>]. Dostęp: 25.11.2024]

³ Про завершення навчального року. Лист МОН від 10.03.22 р. № 1/3417-22. URL: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/85933/. [O zakończeniu roku akademickiego. Pismo Ministerstwa Edukacji i Nauki z dnia 10.03.22 r., nr 1/3417-22: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/85933/]. Dostęp: 25.11.2024]

Jak wynika z badania instytucji edukacyjnych przeprowadzonego⁴ przez Ministerstwo Edukacji i Nauki w okresie od 25 czerwca do 04 sierpnia 2022 r., ponad połowa (57%) szkół wyższych i zawodowych szkół wyższych nadal świadczyła swoje usługi online, a 41% wybrało format hybrydowy (stacjonarny i online)⁵. Większość studentów tych uczelni wznowiła naukę po 24 lutym 2022 r. Prawie wszystkie uczelnie zapewniły nauczanie zdalne dla tych studentów, którzy opuścili kraj w związku z wojną⁶.

Do największych przeszkód w kontynuacji kształcenia należały:

- brak połączenia z Internetem (79%);
- pogorszenie sytuacji w zakresie bezpieczeństwa w miejscach kształcenia (46%);
- brak środków technicznych do nauczania i uczenia się online (39%)⁷.

Znaczna liczba uczelni, informowała, że kandydaci nie mogą kontynuować studiów ze względu na konieczność zarabiania pieniędzy na utrzymanie (28%). Ponad 100 uczelni wskazało pogorszenie samopoczucia psychicznego jako jedną z przyczyn przerywania studiów przez studentów (15%)⁸.

W roku akademickim 2022/2023 przeważał tryb nauczania online oraz w dużej części hybrydowy. Tym samym na dzień 01.07.2023 r. spośród 375 uczelni:

- 38 uczelni (10,1%) całkowicie przeszło na kształcenie stacjonarne;
- 200 uczelni (53,4%) kontynuowało pracę zdalną;
- 132 uczelnie (35,2%) wybrało tryb hybrydowy w realizacji procesu kształcenia;
- 5 uczelni (1,3%) nie wznowiło działalności⁹.

Przez pierwsze półtora roku funkcjonowania w warunkach pełnoskalowej inwazji uczelnie stanęły przed wyzwaniami związanymi z zapewnieniem wysokiej jakości kształcenia. Jak wynika z 19. Ogólnopolskiego Badania „Wyniki Roku. Oczekiwania wobec przyszłości” przeprowadzonego przez grupę socjologiczną „Rating”, 55% respondentów wskazało na pogorszenie jakości kształcenia w 2022 r. w porównaniu do 2021 r.¹⁰

⁴ Спільно з ДНУ «Інститут освітньої аналітики», Освітнім кластером у партнерстві з Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ), Save the Children та Світовим банком.

⁵ Оцінювання потреб вищої освіти України. Первинний аналіз 25 червня – 04 серпня 2022. С. 2. URL: https://osvita.ua/doc/files/news/870/87068/ukraine_higher_education_initial_report_.pdf. [Ocena potrzeb szkolnictwa wyższego w Ukrainie. Wstępna analiza 25 czerwca – 04 sierpnia 2022 r. S. 2. https://osvita.ua/doc/files/news/870/87068/ukraine_higher_education_initial_report_.pdf.] Dostęp: 25.11.2024

⁶ Там же.

⁷ Там же.

⁸ Там же.

⁹ Edukacja i nauka Ukrainy w stanie wojennym: wyzwania, rozwój, perspektywy powojenne. Zbiór informacji i analiz. S. 41. Adres internetowy: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2023/22.08.2023/Inform-analytic.zbirn-Osvita.v.umovah.voyennogo.stanu-vykl.rozv.povoyen.perspekt.22.08.2023.pdf>. Dostęp: 25.11.2024

¹⁰ Дев'ятнадцате загальнонаціональне опитування «Підсумки року. Очікування від майбутнього». Соціологічна група «Рейтинг». 20-21.11.2022 р. С. 18. URL: https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_year_results_cati_1000_122022_xix_press.pdf. [Dziewiętnaste ogólnopolskie badanie «Wyniki Roku. Oczekiwania wobec przyszłości». Grupa socjologiczna «Ocena». 20-21.11.2022, s. 18.: https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_year_results_cati_1000_122022_xix_press.pdf] Dostęp: 25.11.2024

Warto zauważyć, że o ile pod koniec roku akademickiego 2021/2022 głównym problemem było stworzenie warunków bezpieczeństwa, to na początku roku akademickiego 2022/2023 doszły do tego przerwy w dostawie prądu, ogrzewania oraz groźba blackoutu. Stało się to poważną przeszkodą w prowadzeniu zajęć online, dostępie do tych zajęć oraz prawidłowej komunikacji pomiędzy uczestnikami procesu kształcenia.

Przed rozpoczęciem roku akademickiego 2023/2024 Ministerstwo Edukacji i Nauki zaleciło, aby uczelnie przeszły na stacjonarną (offline) formę procesu kształcenia, z uwzględnieniem dostępności i pojemności schronów bombowych. Jednocześnie, podstawowym priorytetem uczelni pozostawało zapewnienie bezpieczeństwa uczestnikom procesu kształcenia podczas trwania alarmów bombowych¹¹.

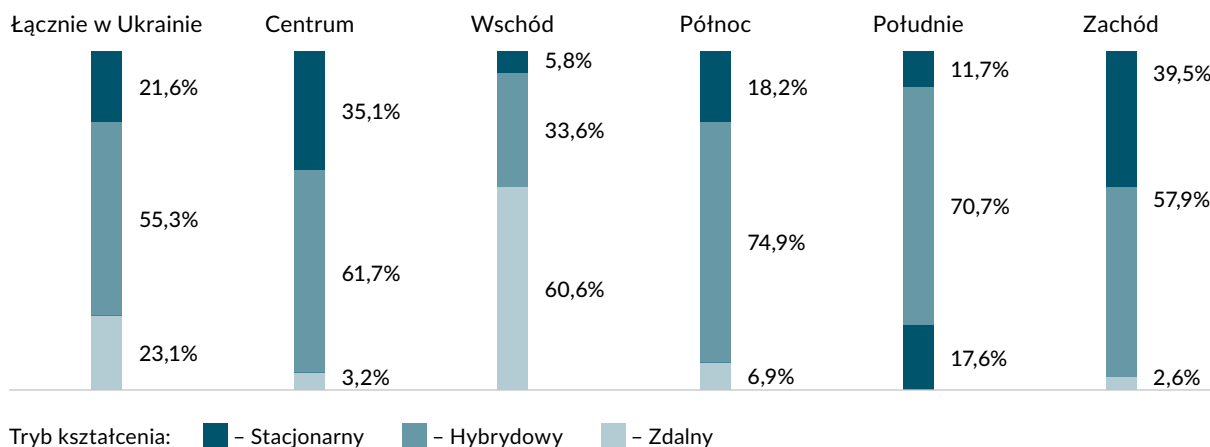
Według badania monitorującego podstawowe aspekty organizacji procesu kształcenia przeprowadzonego przez Państwową Służbę ds. Jakości Edukacji Ukrainy, w drugiej połowie roku akademickiego 2023/2024, 21,6% szkół wyższych zorganizowało kształcenie stacjonarnie, 55,3% – w formie hybrydowej, a 23,1% – w formie zdalnej (online)¹². Na wybór formy kształcenia wpływały przede wszystkim bliskość uczelni do strefy działań wojennych, a zatem sytuacja bezpieczeństwa w regionach ma bezpośrednie przełożenie na wybór przez uczelnie formy kształcenia (rys. 1). Należy zauważyć, że uczelnie są zmuszane do ciągłej zmiany formatu kształcenia w związku ze zmianą sytuacji w regionie.

Zdaniem ekspertów Państwowej Służby ds. Jakości Kształcenia, z ankiety wśród studentów, w ramach dwuletniego badania monitorującego, wynika, że większość respondentów jest zadowolona z każdej z wybranych przez ich uczelnie form organizacji procesu kształcenia. Jednocześnie, forma hybrydowa, choć uzyskała wysoki odsetek pozytywnych odpowiedzi i pozostaje najbardziej rozpowszechniona, studenci odnotowywali, że nie jest ona wystarczająco zadowalająca, o czym świadczy ich niepewność w wyborze odpowiedzi¹³.

¹¹ Про здійснення освітнього процесу. Лист МОН від 11.07.23 р. № 1/10142-23. URL: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/89545/. [O realizacji procesu edukacyjnego. Pismo Ministerstwa Edukacji i Nauki z dnia 11.07.23 r., nr 1/10142-23: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/89545/.] Dostęp: 25.11.2024

¹² Wyniki badania monitorującego podstawowe aspekty organizacji procesu kształcenia (jakość, bezpieczeństwo i zasoby) w instytucjach szkolnictwa zawodowego przedszkolnego i wyższego w stanie wojennym w 2024 r. (Etap I). Państwowa Służba ds. Jakości Edukacji Ukrainy. 2024. S. 16. Adres internetowy: https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2024/09/Zvit_2024_I_etap_VO_FPO.pdf. Dostęp: 25.11.2024

¹³ Tamże, str. 17.

Rysunek 1. Tryb kształcenia w uczelniach w drugiej połowie roku akademickiego 2023/2024 wg makroregionów.

Źródło: Результати моніторингового дослідження базових аспектів організації освітнього процесу (якості, безпеки та ресурсів) в закладах фахової передвищої та вищої освіти в умовах воєнного стану у 2024 році (I етап). Державна служба якості освіти України. 2024. С. 16. URL: https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2024/09/Zvit_2024_I_etap_VO_FPO.pdf

Powody wyboru trybu kształcenia dla szkół wyższych podano w tabeli 1.

Tabela 1

Powody, dla których wybierano ten lub inny tryb kształcenia ¹⁴	
► ZDALNY	► STACJONARNY I HYBRYDOWY
1. Trwały alarmy bombowe (w tym brak możliwości dotarcia na czas na zajęcia)	1. Odpowiedni poziom bezpieczeństwa podczas procesu kształcenia (w szczególności dostępność wyposażonych schronów)
2. Niski poziom bezpieczeństwa organizacji procesu kształcenia (w szczególności brak wyposażonych schronów w uczelni)	2. Zaopatrzenie uczelni w zasoby (w tym stabilne dostawy prądu)
3. Pobyt znacznej części studentów i doktorantów za granicą	3. Potrzeba zapewnienia wysokiej jakości procesu kształcenia i zdolność instytucji do tego celu
4. Chęć studentów i doktorantów do pracy zdalnej	4. Chęć studentów do nauki na uczelni
5. Pozytywna praktyka korzystania z formy zdalnej w przeszłości	6. Specyfika kształcenia (konieczność praktycznego kształcenia specjalistów)

Źródło: Opracowanie własne

Ze względu na negatywny wpływ wojny na stan emocjonalny i zdrowie psychiczne ludności, wzrosła również rola służb psychologicznych uczelni, które świadczą pomoc psychologiczną uczestnikom procesu kształcenia.

¹⁴ Tamże, str. 22.

NISZCZENIE I USZKADZANIE INFRASTRUKTURY

Agresywne działania Federacji Rosyjskiej doprowadziły do znacznych szkód i zniszczenia infrastruktury uczelni. Ministerstwo Edukacji i Nauki uruchomiło **stronę internetową Saveschools.in.ua**, która dokumentuje i publikuje w czasie rzeczywistym liczbę uszkodzonych i zniszczonych placówek edukacyjnych, w tym uczelni w wyniku ataku Rosji na Ukrainę.

Na dzień 24.11.2024 r. uszkodzonych zostało 117 szkół wyższych, 4 uczelnie zostały całkowicie zniszczone. Dotknięte nimi instytucje znajdują się w 19 regionach Ukrainy. Największe zniszczenia poniosły instytucje zlokalizowane w obwodach charkowskim (32), chersońskim (14), odeskim (14) oraz w mieście Kijów (10)¹⁵.

Zdaniem badaczy systemu szkolnictwa wyższego, najbardziej zniszczonymi i uszkodzonymi uczelniami zostały:

- Charkowski Uniwersytet Narodowy im. W.N. Karazina;
- Narodowy Uniwersytet „Politechnika Czernihowska”;
- Państwowy Uniwersytet Podatkowy (Irpień);
- Charkowski Narodowy Uniwersytet Pedagogiczny im. H.S. Skoworody;
- Mariupolski Uniwersytet Państwowy;
- Priazowski Uniwersytet Techniczny (Mariupol);
- Ługański Uniwersytet Narodowy im. Tarasa Szewczenki (nowo wybudowany budynek w Rubiżnem, Obwód Ługański);
- Narodowy Uniwersytet Lotniczy im. M. E. Żukowskiego „Charkowski Instytut Lotniczy”¹⁶.

PRZYMUSOWE PRZENOSZENIE UCZELNI

W wyniku zbrojnej agresji Federacji Rosyjskiej, w celu ochrony życia i zdrowia członków wspólnoty akademickiej oraz stworzenia bezpiecznego środowiska edukacyjnego, część uczelni została przeniesiona z tymczasowo okupowanych terytoriów i terytoriów aktywnych działań wojennych na bardziej bezpieczne tereny ukraińskie.

Jak podaje Ministerstwo Edukacji i Nauki, według stanu na 1 lipca 2023 r. przeniesiono 29 uczelni (z uwzględnieniem pierwszej fali relokacji, począwszy od połowy 2014 r.) oraz 64 wyodrębnione jednostki organizacyjne uczelni państwowych, komunalnych i prywatnych¹⁷.

¹⁵ *Saveschools.in.ua*. Adres internetowy: <https://saveschools.in.ua>. Dostęp: 25.11.2024

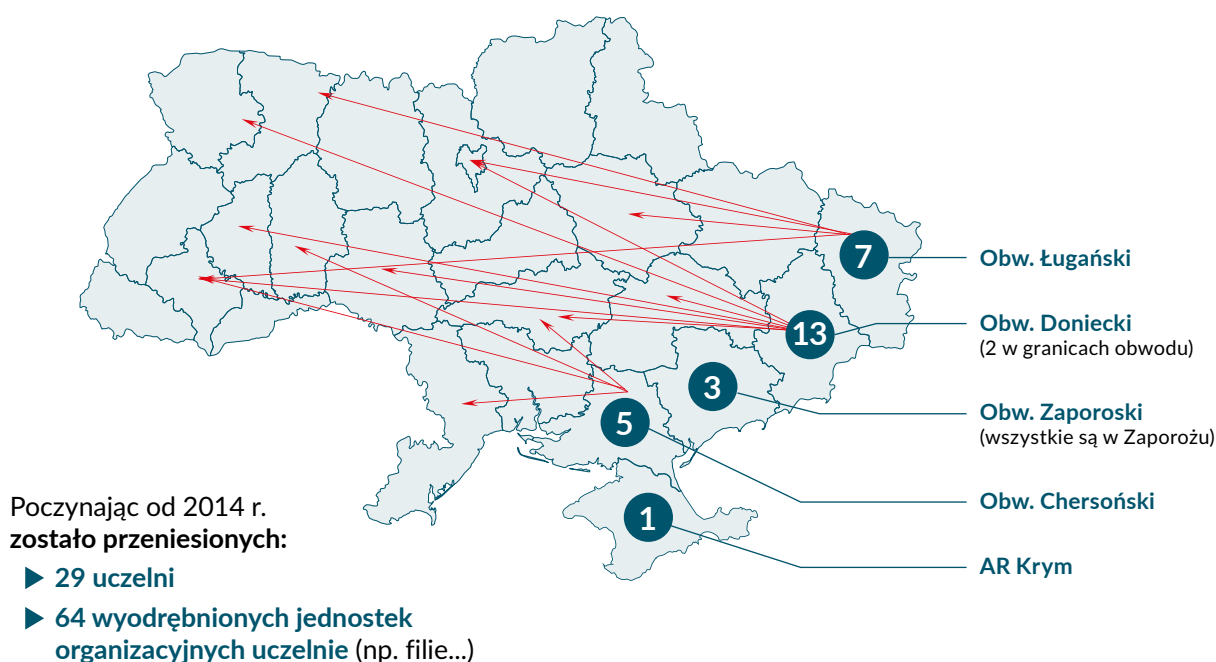
¹⁶ Кремень В.Г. та ін. (2023), Вища освіта України в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення: виклики і відповіді: науково-аналітична доповідь. Київ: Педагогічна думка, С. 10-11. DOI: <https://doi.org/10.37472/NAES-IHED-2023>. [Kremen V.G. i in. (2023), Szkolnictwo wyższe Ukrainy w warunkach stanu wojennego i odbudowy powojennej: wyzwania i odpowiedzi: raport naukowy i analityczny. Kijów] Dostęp: 25.11.2024

¹⁷ Освіта і наука України в умовах воєнного стану: виклики, розвиток, повоєнні перспективи. Інформаційно-аналітичний збірник. С. 39. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2023/22.08.2023/Inform-analytic.zbirn-Osvita.v.umovah.voyennogo.stanu-vykl.rozvp.povoyen.perspekt.22.08.2023.pdf> [Edukacja i nauka Ukrainy w stanie wojennym: wyzwania, rozwój, perspektywę powojenne. Zbiór informacji i analiz] Dostęp: 25.11.2024

Wśród uczelni przeniesionych znalazło się:

- 13 uczelni z Obwodu Donieckiego (dwie w obrębie tego samego obwodu);
- 7 uczelni z Obwodu Ługańskiego;
- 5 uczelni z Obwodu Chersońskiego;
- 3 uczelnie z Obwodu Zaporoskiego (wszystkie zlokalizowane w mieście Zaporozże);
- 1 uczelnię z Autonomicznej Republiki Krymu.

W 2014 r. z Obwodów Donieckiego i Ługańskiego oraz Autonomicznej Republiki Krymu przeniesiono 17 uczelni, a po pełnoskalowej inwazji w 2022 r. zdecydowana większość z tych uczelni (14) została zmuszona do ponownego przeniesienia się do bezpieczniejszych regionów¹⁸.

Rysunek 2. Uczelnie ukraińskie wewnątrz przeniesione od 2014 r.

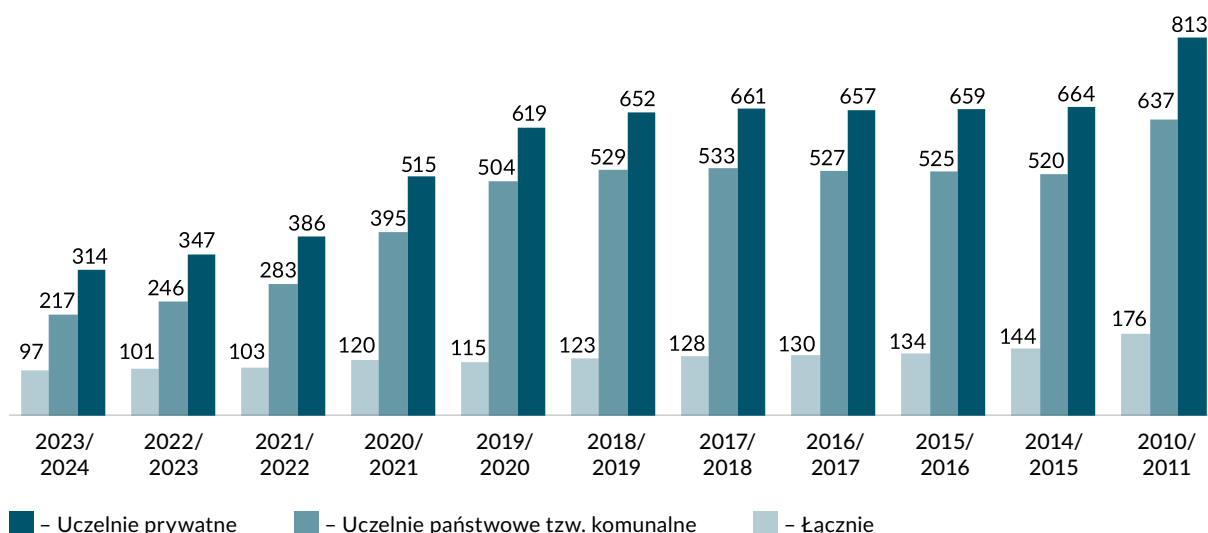
Źródło: Tsymbaliuk S., prezentacja na Webinarium w dniu 4.12.2024 r.:

<https://www.ans.pw.edu.pl/content/download/3260/18536/file/TsymbaliukPOL%204.12.2024.pdf>

WPŁYW WOJNY NA LICZBĘ STUDENTÓW SZKÓŁ WYŻSZYCH

Według Państwowej Służby Statystyki Ukrainy w latach 2010-2024 liczba szkół wyższych zmniejszała się (rysunek 3). W roku akademickim 2023/2024 liczba uczelni zmniejszyła się 2,6-krotnie w porównaniu z rokiem akademickim 2010/2011, a największego spadku doświadczyły uczelnie wyższe oparte na własności komunalnej i państwowej: liczba ta zmniejszyła się prawie trzykrotnie. Redukcja działalności uczelni wynikała przede wszystkim z ich zamykania lub też łączenia.

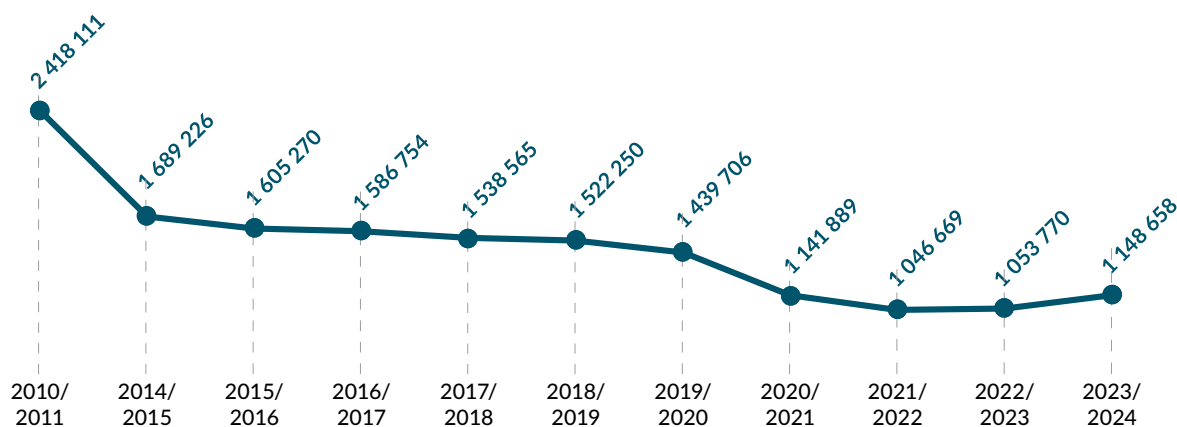
¹⁸ Tamże, str. 39-40.

Rysunek 3. Liczba uczelni w Ukrainie w latach 2010-2024.

Źródło: Zbudowany według Państwowej Służby Statystyki Ukrainy, dostęp: <https://www.ukrstat.gov.ua>

Głównym powodem zmniejszenia liczby szkół wyższych jest spadek liczby kandydatów, a co za tym idzie, liczba studentów ze względu na przyczyny obiektywne – spadek liczby urodzeń i migracji ludności. Według Państwowej Służby Statystycznej Ukrainy, liczba osób ubiegających się o przyjęcie na studia wyższe w roku akademickim 2023/2024 spadła 2,1-krotnie w porównaniu z rokiem akademickim 2010/2011 (rysunek 4).

Rysunek 4. Liczba osób ubiegających się o wyższe wykształcenie w Ukrainie w latach 2010-2024¹⁹

Źródło: Zbudowany według Państwowej Służby Statystyki Ukrainy, dostęp: <https://www.ukrstat.gov.ua>

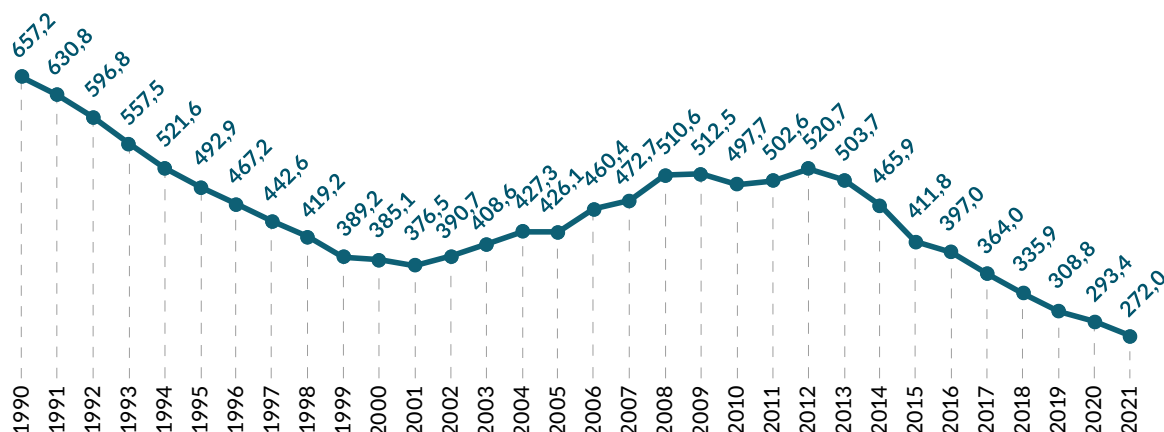
Nieznaczny wzrost liczby studentów w roku akademickim 2022/2023 i 2023/2024 wynika ze wzrostu liczby kandydatów na studia:

- liczba osób przyjętych na studia w 2021 r. wyniosła 239 218 osób;
- w 2022 r. – 245 089 osób;
- w 2023 r. – 251 552 osoby.

¹⁹ Uwaga: Dane z 2014 r. z wyłączeniem czasowo okupowanego terytorium Autonomicznej Republiki Krymu, miasta Sewastopol oraz części tymczasowo okupowanych terytoriów w obwodach donieckim i ługańskim

Wzrost liczby osób rozpoczynających naukę w ciągu pierwszych dwóch lat wojny jest konsekwencją wzrostu liczby urodzeń w Ukrainie, który trwał od 2003 do 2013 r. (rysunek 5). Jeżeli by nie doszło do pełnoskalowej inwazji Federacji Rosyjskiej na Ukrainę, można było spodziewać się wzrostu liczby osób rozpoczynających naukę do około 2030 r., jednak według różnych danych w 2024 r. liczba kandydatów na studia licencjackie na Ukrainie zmniejszyła się o jedną trzecią²⁰.

Rysunek 5. Przyrost naturalny na Ukrainie w latach 1990-2021, tys. osób²¹

Źródło: Zbudowany według Państwowej Służby Statystyki Ukrainy, dostęp: <https://www.ukrstat.gov.ua>

Według Raportu Analitycznego Banku Światowego, na dzień 10.05.2022 r. za granicę wyjechało ponad 6 mln. Ukraińców. Wśród nich jest prawie 665 tys. studentów i uczniów szkół (16% ogółu) oraz 25 tys. pracowników systemu edukacji (6% ogółu)²². Według danych Biura Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców, na dzień 18.11.2022 r. status uchodźczy za granicą posiadało 6 785 900 Ukraińców²³.

Według ankiety przeprowadzonej w 2022 r. przez Stowarzyszenie Uniwersytetów Europejskich (EUA) wśród narodowych konferencji rektorów, w celu wsparcia ukraińskich studentów, naukowców i uczelni, r. instytucje w 21 krajach (z 24 respondentów), organy krajowe, narodowe konferencje rektorów na poziomie systemowym podjęły działania w celu przyjęcia studentów i wykładowców z Ukrainy. Liczba studentów z Ukrainy, którzy zostali przyjęci przez kraje europejskie, znacząco się różniła: od 10 tys. w Rumunii do 4 osób w Słowenii (rysunek 6)²⁴.

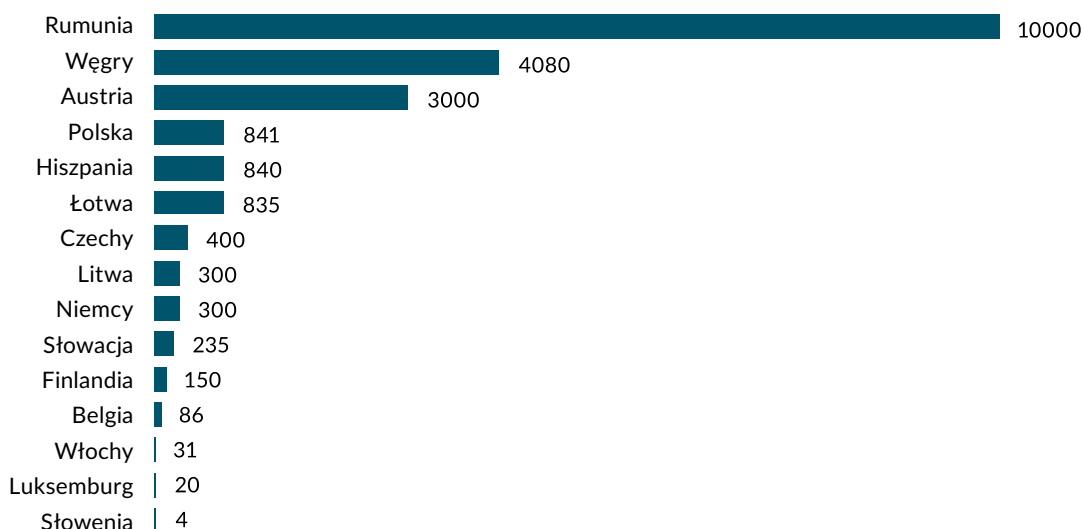
²⁰ Кількість вступників на бакалаврат у виші скоротилася на третину. URL: https://24tv.ua/education/vstupna-kampaniya-2024-kilkist-abituriyentiv-vishi-ukrayini-zmenishalasya_n2616336 [Liczba kandydatów na studia licencjackie na uczelni zmniejszyła się o jedną trzecią] Dostęp: 25.11.2024

²¹ Uwaga: Dane z 2014 r. z wyłączeniem czasowo okupowanego terytorium Autonomicznej Republiki Krymu, miasta Sewastopol oraz części tymczasowo okupowanych terytoriów w obwodach donieckim i ługańskim

²² World Bank. Education: Impact of the War in Ukraine. 2022. URL: https://reliefweb.int/report/ukraine/education-impact-war-ukraine-may-2022?gad_source=1&gclid=Cj0KCQjwY64BhCaARIsAIfc7Yax8l1NLEko_g7HXCEo2jRrc0eUmGxW9J4qdiQqohfQjfkmlwQqHLSgsaAgaSEALw_wcB. Dostęp: 25.11.2024

²³ United Nations High Commissioner for Refugees. Ukraine Refugee Situation. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>. Dostęp: 25.11.2024

²⁴ European University Association. Support to Ukrainian higher education. Survey of national rectors' conferences. 4 July, 2022. P. 6, 9. URL: https://www.eua.eu/downloads/publications/presentation_support%20to%20ukrainian%20he_verse20-09-2022.pdf. Dostęp: 25.11.2024

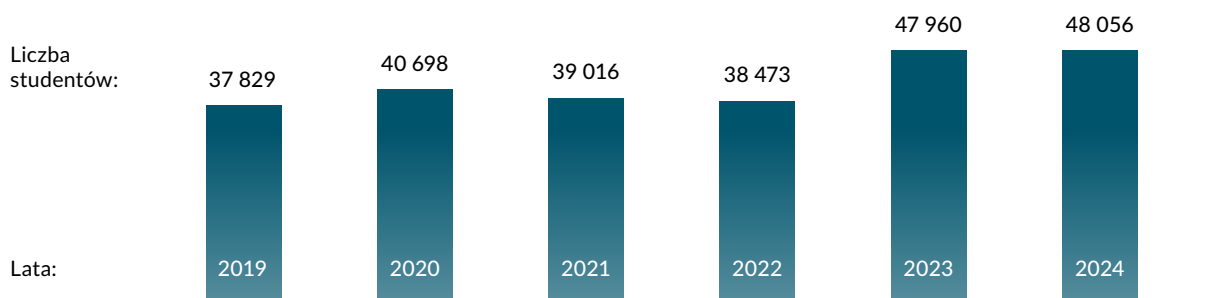

Rysunek 6. Liczba studentów z Ukrainy przyjętych przez kraje europejskie, stan – lato 2022 r., według ankiety przeprowadzonej przez EUA

Źródło: I: European University Association. Support to Ukrainian higher education. Survey of national rectors' conferences. 4 July, 2022. P. 9. URL: https://www.eua.eu/downloads/publications/presentation_support%20to%20ukrainian%20he_vers20-09-2022.pdf

Jednak te liczby powinny być interpretowane z uwzględnieniem specyfiki procesów przyjęcia, programów wsparcia dla studenta oraz statusu prawnego przyjmowanych studentów. Niskie wskaźniki studentów przyjętych w uczelniach polskich wynikają z definicji statusu studenta, tj. ta liczba to studenci, którzy zostali przyjęci i nabyli status studenta, a nie ogólna liczba studentów z Ukrainy, których polskie uczelnie przyjęły w ramach różnych programów i statusu w uczelni (zob. dane KRASP)²⁵.

Według informacji Narodowej Agencji Wymiany Akademickiej przekazanych Instytutowi Edukacji Międzynarodowej w ramach projektu Atlas²⁶, w 2024 roku na polskich uczelniach studiowało 48 056 Ukraińców. To 45,6% ogólnej liczby studentów zagranicznych w Polsce. Co więcej, w ciągu dwóch lat pełnoskalowej inwazji (w 2024 r. w porównaniu z 2022 r.) liczba takich studentów wzrosła o prawie 25% (rysunek 7).

Rysunek 7. Liczba młodzieży ukraińskiej, która studiowała na polskich uczelniach w latach 2019-2024.

Źródło: Institute of International Education. Project Atlas. Poland.

URL: <https://www.iie.org/research-initiatives/project-atlas/explore-data/poland-2/>

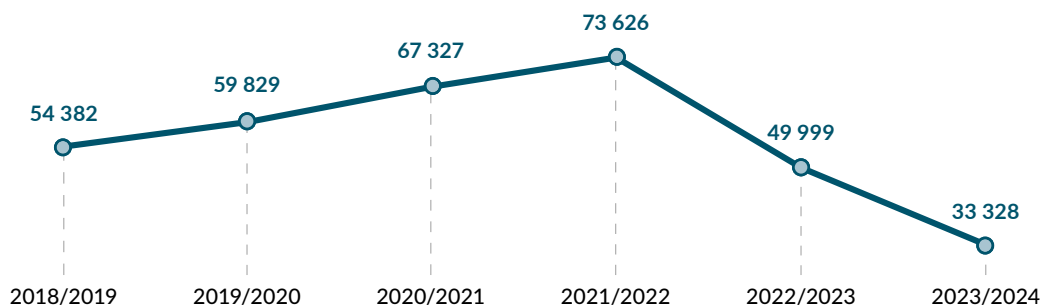
²⁵ Lis J. (2022), Polish Universities (CRASP) initiative to help Ukrainian academic community, EUA Annual Meeting, <https://www.eua.eu/downloads/events/jerzy%20lis.pdf>. Dostęp: 27.11.2024

²⁶ Institute of International Education. Project Atlas. Poland. URL: <https://www.iie.org/research-initiatives/project-atlas/explore-data/poland-2/>. Dostęp: 27.11.2024

Jedną z konsekwencji pełnoskalowej inwazji jest wewnętrzne przesiedlenie ludności z terytoriów czasowo okupowanych i terytoriów położonych w pobliżu strefy działań wojennych. Według Banku Światowego na dzień 10.05.2022 r. 8 mln Ukraińców było wewnętrznie przesiedlonych w bezpieczniejsze regiony Ukrainy (IDP). Ponad 74% osób wewnętrznie przesiedlonych posiada dzieci w swoich gospodarstwach domowych²⁷. Według Ministerstwa Edukacji i Nauki w sierpniu 2022 r. spośród osób wewnętrznie przesiedlonych ponad 80 tys. to byli studenci²⁸.

WPŁYW WOJNY NA LICZBĘ STUDENTÓW ZAGRANICZNYCH

Przed pełnoskalową inwazją liczba studentów zagranicznych w uczelniach ukraińskich rosła, ale po 24.02.2022 ta liczba gwałtownie zaczęła spadać. Z początkiem roku akademickiego 2023/2024 liczba studentów zagranicznych zmniejszyła się 2,2-krotnie w porównaniu z początkiem roku akademickiego 2021/2022 (rysunek 8). Oczywiście jest, że tak długo, jak trwa wojna w Ukrainie, liczba zagranicznych studentów będzie się zmniejszać ze względu na zagrożenia dla ich życia i zdrowia.

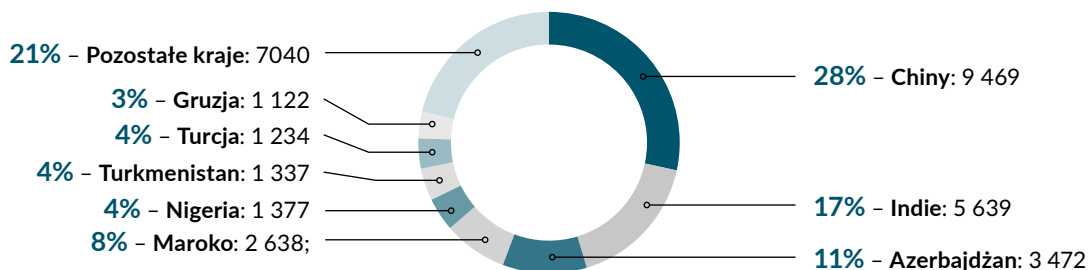
Rysunek 8. Liczba studentów zagranicznych, którzy studiowali na uczelniach wyższych w Ukrainie w latach 2018-2024
Źródło: Zbudowany według Państwowej Służby Statystyki Ukrainy. Adres internetowy: <https://www.ukrstat.gov.ua>

Spadek liczby studentów zagranicznych wynikał przede wszystkim ze zmniejszenia liczby kandydatów: jeśli w 2021 r. na ukraińskie uczelnie dostało się 19 324 cudzoziemców, to w 2023 r. – 10 112.

Na początku roku akademickiego 2023/2024 najwięcej studentów zagranicznych studiujących na Ukrainie było z Chin, Indii, Azerbejdżanu, Maroka, Nigerii, Turkmenistanu, Turcji i Gruzji (rysunek 9).

²⁷ World Bank. Education: Impact of the War in Ukraine. 2022. URL: https://reliefweb.int/report/ukraine/education-impact-war-ukraine-may-2022?source=1&gclid=Cj0KCQjwY64BhCaARIsAIfc7Yax8l1NLEkog7HXCEo2jRrc0eUmGxW9J4qdiQqohfQjfkmmwQqHLSgsaAgaSEALw_wcB. Dostęp: 27.11.2024

²⁸ Забезпечення права на вищу освіту для внутрішньо переміщених осіб: звіт. Українська Гельсінська спілка з прав людини. 2023. С. 3. URL: <https://www.helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2023/03/Pravo-na-vyshchu-osvitu-VPO.pdf>. [Zapewnienie prawa do szkolnictwa wyższego osobom wewnętrznie przesiedlonym: Sprawozdanie. Ukraiński Helsiński Związek Praw Człowieka. 2023.] Dostęp: 27.11.2024

Rysunek 9. Liczba studentów zagranicznych na uczelniach na początku roku akademickiego 2023/2024 w podziale na kraje pochodzenia

Źródło: Zbudowany według Państwowej Służby Statystyki Ukrainy. Adres internetowy: <https://www.ukrstat.gov.ua>

Według badania przeprowadzonego przez Ukraińskie Państwowe Centrum Edukacji Międzynarodowej w okresie od 4 maja do 23 września 2023 r. tylko 15% studentów zagranicznych mieszkało i studiowało na Ukrainie. Pozostali wrócili do swoich krajów (51%) lub kontynuowali studia w innym kraju (34%). Ze względu na wojnę większość studentów studiowała zdalnie – 63%, lub w formie hybrydowej (19%) a stacjonarnie (18%)²⁹. Cudzoziemcy wybierają ukraińskie uczelnie ze względu na rozsądne koszty edukacji i zakwaterowania (38%), jakość kształcenia (25%) oraz chęć studiowania w Europie (18%)³⁰.

W przypadku przedłużenia stanu wojennego w Ukrainie, tylko 56% zagranicznych studentów rozważało kontynuowanie naukę w Ukrainie, 17% planowało przenieść się do innego kraju, a 27% było niezdecydowanych co do odpowiedzi³¹.

Badanie wyzwań stojących przed cudzoziemcami podczas rekrutacji i studiowania na ukraińskich uczelniach zostało przeprowadzone jeszcze przed inwazją przez Cedos Think Tank przy wsparciu Ambasady Szwecji w Ukrainie, International Renaissance Foundation oraz Open Society Initiative for Europe (OSIFE)³² wskazało następujące bariery:

- złożoność procedury formalności podczas przyjęcia;
- zbyt duża rola pośredników w procedurze rekrutacji, których działalność nie zawsze jest transparentna;
- trudności w integracji studentów zagranicznych ze społecznościami lokalnymi, w szczególności ze względu na słabą znajomość języka;
- ograniczenia prawne i brak procedur zatrudnienia na Ukrainie w trakcie i po szkoleniu³³.

Od początku inwazji na pełną skalę do tych wyzwań doszły jeszcze kwestie bezpieczeństwa, przerwy w dostawie prądu i groźba blackoutu.

²⁹ Іноземні студенти в Україні під час війни (2022-2023) / Український державний центр міжнародної освіти; за загальною редакцією О.О. Шаповалової. Київ: Млин медіа. 2023. 196 с. URL: https://studyinukraine.gov.ua/wp-content/uploads/2024/04/ukr_Book_2023_compressed.pdf. [Студенти zagraniczni w Ukrainie podczas wojny (2022-2023) / Українське Państwowe Centrum Edukacji Międzynarodowej; pod redakcją О.О. Шаповалова. Київ: Млын Media. 2023.] Dostęp: 27.11.2024

³⁰ Tamże.

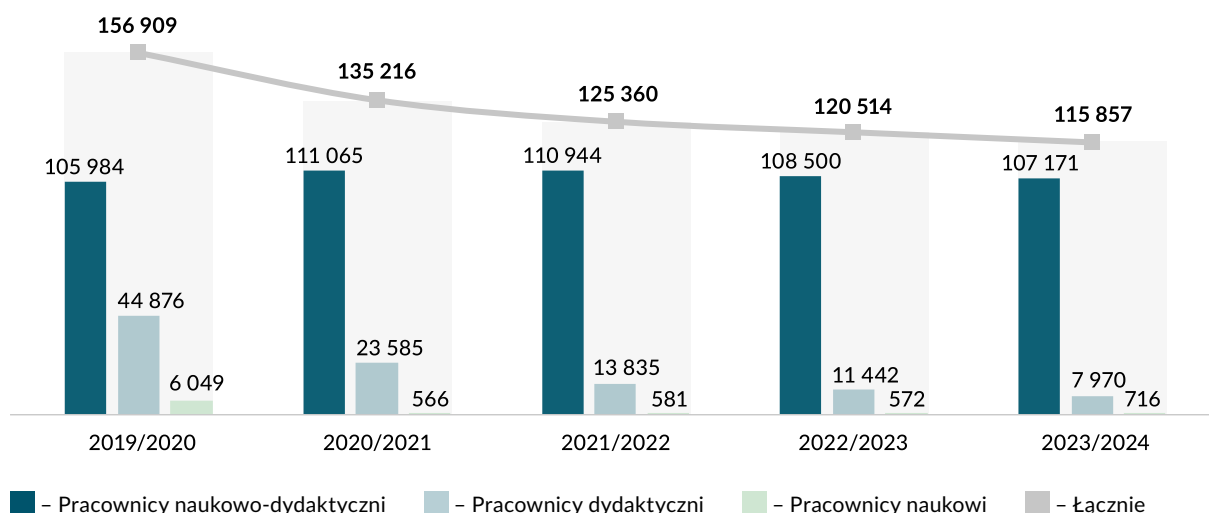
³¹ Tamże.

³² Лазаренко В., Слободян О. Іноземне студентство в Україні: (не)узгодженість політик: дослідницький звіт. Центр Cedos. 2021. URL: <https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/doslidzhennya-inozemnogo-studentstva-v-ukrayini.pdf>. [Lazarenko V., Slobodian O. Zagraniczni studenci na Ukrainie: (nie)spójność polityk: raport z badań. Centrum Cedos. 2021.] Dostęp: 27.11.2024

³³ Tamże.

ZMIANY W SKŁADZIE KADRY AKADEMICKIEJ

Według danych Państwowej Służby Statystyki Ukrainy w latach 2019-2024 liczba pracowników naukowych, dydaktycznych, naukowo-dydaktycznych zmniejszyła się: łączna liczba tych kategorii pracowników spadła o 26% (rysunek 10).

Rysunek 10. Liczba kadry naukowej, dydaktycznej, naukowo-dydaktycznej w uczelniach ukraińskich w latach 2019-2024

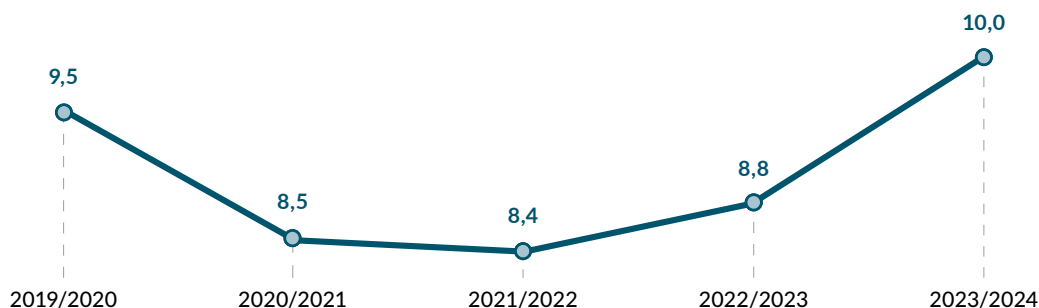
Źródło: według Państwowej Służby Statystyki Ukrainy. Adres internetowy: <https://www.ukrstat.gov.ua>

Zmniejszenie liczby pracowników akademickich szkół wyższych nastąpiło głównie w wyniku spadku liczby studentów. W danym okresie liczba studentów zmniejszyła się o 20,2%. Innymi prawdopodobnymi przyczynami zmniejszenia się kadry są: zmiana pensum oraz wprowadzenie nowych podejść do organizacji kształcenia, w szczególności tworzenia małych grup akademickich.

Zgodnie z obowiązującymi dokumentami regulacyjnymi³⁴, normatywna liczba studentów na jedno pełnoetatowe stanowisko pracownika naukowo-dydaktycznego (tzw. SSR) zależy od specjalności/kierunku, formy kształcenia i poziomu studiów. Na przykład dla poziomu studiów licencjackich normatywna liczba kandydatów na studia stacjonarne waha się od 3,5 do 13,5 osoby.

W latach 2019-2024 tempo spadku liczby pracowników naukowych, pedagogicznych i naukowo-pedagogicznych było większe niż tempo spadku liczby studentów. Doprowadziło to do wzrostu wskaźnika SSR (rysunek 11). Można przypuszczać, że wzrost liczby studentów na jednego pracownika pedagogicznego i naukowo-pedagogicznego w ostatnich latach jest konsekwencją optymalizacji liczby kadry akademickiej z powodu braku środków finansowych.

³⁴ Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження нормативів чисельності студентів (курсантів), аспірантів (ад'юнктів), докторантів, здобувачів наукового ступеня кандидата наук, слухачів, інтернів, клінічних ординаторів на одну штатну посаду науково-педагогічного працівника у вищих навчальних закладах III і IV рівня акредитації та вищих навчальних закладах післядипломної освіти державної форми власності» від 17.08.2002 р. № 1134. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1134-2002-%D0%BF#Text>. [Uchwała Gabinetu Ministrów Ukrainy «O zatwierdzeniu norm dotyczących liczby studentów (kadetów), aspirantów (adiunktów), doktorantów, kandydatów do uzyskania stopnia kandydata nauk, słuchaczy, stażystów, rezydentów klinicznych na jeden pełny etat pracownika naukowo-pedagogicznego w uczelniach III i IV stopnia akredytacji oraz w wyższych instytucjach kształcenia podyplomowego własności państwowej» z dnia 17.08.2002 r., nr 1134.] Dostęp: 25.11.2024

Rysunek 11. Liczba studentów na jednego pracownika pedagogicznego i naukowo-pedagogicznego w Ukrainie w latach 2019-2024

Źródło: Zbudowany według Państwowej Służby Statystyki Ukrainy. Adres internetowy: <https://www.ukrstat.gov.ua>

Jeśli chodzi o straty potencjału kadry akademickiej uczelni w konsekwencji inwazji Federacji Rosyjskiej, dane opublikowane przez Ministerstwo Edukacji i Nauki Ukrainy na dzień 15.11.2023 r. przedstawiono w tabeli 2.

Tabela 2

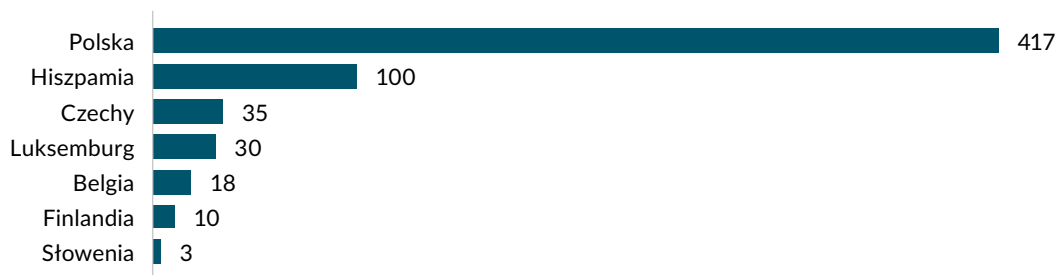
Straty potencjału kadrowego uczelni w związku z agresją Federacji Rosyjskiej wg stanu na 15.11.2023 r.³⁵.

Strata	Osób
Liczba pracowników naukowo-pedagogicznych, będący obecnie w służbie w Siłach Zbrojnych Ukrainy, Gwardii Narodowej Ukrainy i innych strukturach sektora bezpieczeństwa i obrony	434
Liczba pracowników naukowo-pedagogicznych, będących w Siłach Zbrojnych Ukrainy, Gwardii Narodowej Ukrainy i innych strukturach sektora bezpieczeństwa i obrony, którzy zginęli (osób)	9
Liczba pracowników naukowo-pedagogicznych, którzy zginęli w wyniku działań wojennych (osób)	27
Liczba pracowników naukowo-pedagogicznych znajdujących się na terytorium czasowo okupowanym	270
ŁĄCZNIE	740

Ponadto należy zwrócić uwagę na problem związany z wyjazdem za granicę pracowników naukowych, pedagogicznych. Podczas wspomnianego badania przeprowadzonego przez Stowarzyszenie Uniwersytetów Europejskich, narodowe konferencje rektorów udzieliły mniej informacji o nauczycielach akademickich. Jedynie siedem systemów szkolnictwa wyższego dysponowało przybliżonymi danymi na temat liczby przyjętych naukowców. Liczba wahała się od 417 w Polsce do 3 w Słowenii³⁶ (rysunek 12).

³⁵ Ministerstwo Edukacji i Nauki Ukrainy. Informacja na temat utraty naukowych zasobów ludzkich instytucji szkolnictwa wyższego/instytucji naukowej w związku z agresją Federacji Rosyjskiej (uczelni wyższych). Adres internetowy: <https://mon.gov.ua/nauka/nauka-2/informatsiyno-analitichni-materiali>. Dostęp: 25.11.2024

³⁶ European University Association. Support to Ukrainian higher education. Survey of national rectors' conferences. 4 July, 2022. P. 11. URL: https://www.eua.eu/downloads/publications/presentation_support%20to%20ukrainian%20he_vers20-09-2022.pdf. Dostęp: 25.11.2024

Rysunek 12. Liczba naukowców/nauczycieli akademickich z Ukrainy, którzy zostali przyjęci przez kraje europejskie latem 2022 r., według ankiety przeprowadzonej przez EUA

Джерело: European University Association. Support to Ukrainian higher education. Survey of national rectors' conferences. 4.07.2022. P. 11. Dostęp: https://www.eua.eu/downloads/publications/presentation_support%20to%20ukrainian%20he_vers20-09-2022.pdf

Dokładniejszych informacji na temat liczby pracowników naukowych i naukowo-pedagogicznych, którzy przebywają za granicą, zmienili miejsce pobytu albo zostali przeniesieni do innych regionów Ukrainy, udziela Ministerstwo Edukacji i Nauki Ukrainy w raportach analitycznych, w szczególności na temat stanu organizacji pracy uczelni w stanie wojennym³⁷ (tabela 3).

Tabela 3

Relokacja pracowników naukowych i naukowo-pedagogicznych uczelni Ukrainy

Stan	2022	15.11.2023
Liczba pracowników, którzy wyjechali z terytorium Ukrainy do innych krajów	3840	2768
Liczba pracowników, którzy zostali przeniesieni do innych regionów Ukrainy	5050	4008

Na początku roku akademickiego 2024/2025 w dostępie otwartym nie znaleziono informacji o liczbie nauczycieli przebywających za granicą, w tym tych, którzy zrezygnowali z pracy z powodu braku możliwości powrotu na Ukrainę.

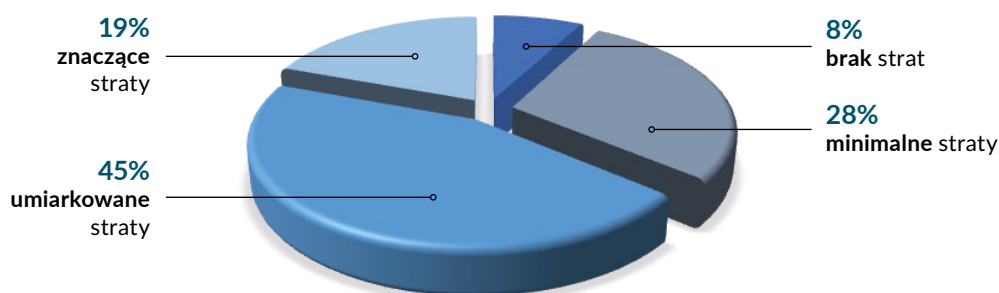
STRATY EDUKACYJNE W WYNIKU WOJNY

Jedną z negatywnych konsekwencji pełnoskalowej wojny w Ukrainie, która trwa już trzeci rok, są straty edukacyjne, charakteryzujące się utratą wiedzy, umiejętności i zdolności przez osoby uczące się z powodu spowolnienia procesu kształcenia, nieuczestniczenia w zajęciach i obniżenia jakości nauczania.

³⁷ Міністерство освіти та науки України. Інформаційно-аналітична довідка про можливості провадження суб'єктами наукової та науково-технічної діяльності закладів вищої освіти та наукових установ їх професійної діяльності в умовах воєнного стану, в тому числі наукової діяльності молодих вчених; Інформація про стан організації праці наукових/науково-педагогічних працівників закладу вищої освіти/наукової установи в умовах воєнного стану (заклади вищої освіти). URL: <https://mon.gov.ua/nauka/nauka-2/informatsiyno-analitichni-materiali>. [Ministerstwo Oświaty i Nauki Ukrainy. Informacje i odniesienia analityczne o możliwościach prowadzenia działalności zawodowej przez podmioty naukowe i naukowo-techniczne uczelni wyższych i instytucji naukowych w stanie wojennym, w tym działalności naukowej młodych naukowców; Informacje o stanie organizacji pracy kadry naukowej/naukowo-pedagogicznej uczelni/placówki naukowej w stanie wojennym (uczelnie).] Dostęp: 25.11.2024

Luki w uczeniu się, to różnice między rzeczywistymi efektami uczenia się studentów a oczekiwanymi efektami, określonymi przez normy lub przewidywanymi na podstawie średnich danych statystycznych³⁸.

Według badania przeprowadzonego w okresie kwiecień-czerwiec 2024 r. przez Państwową Służbę ds. Jakości Edukacji Ukrainy monitorującego podstawowe aspekty organizacji procesu kształcenia, 64% respondentów ocenia sytuację jako poważną dla uczelni, odpowiednio, z umiarkowanym i wysokim poziomem strat edukacyjnych (rysunek 13).

Rysunek 13. Poziom strat edukacyjnych spowodowanych wojną w szkołach wyższych (odpowiedzi wykładowców)

Źródło: Державна служба якості освіти України (2024), Результати моніторингового дослідження базових аспектів організації освітнього процесу (якості, безпеки та ресурсів) в закладах фахової передвищої та вищої освіти в умовах воєнного стану у 2024 році (I етап). С. 23-24. Dostęp: https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2024/09/Zvit_2024_I_etap_VO_FPO.pdf [Państwowa Służba ds. Jakości Edukacji Ukrainy (2024), Wyniki badania monitorującego podstawowe aspekty organizacji procesu kształcenia (jakość, bezpieczeństwo i zasoby) w instytucjach szkolnictwa zawodowego przedszkolnego i wyższego w stanie wojennym w 2024 r. (Etap I)]

55,9% nauczycieli uczelni biorących udział w badaniu zauważyło, że uczelnia ma własną strategię radzenia sobie ze stratami edukacyjnymi, 3,2% wskazało na brak takiej strategii, 40,9% nie potrafiło zdecydować się na odpowiedź³⁹. To, że znaczna liczba nauczycieli nie mogła zdecydować się na odpowiedź może świadczyć o ich niskim zaangażowaniu lub nieodpowiedniej komunikacji z uczelnią.

50,1% nauczycieli zauważyło, że działania mające na celu nadrobienie strat edukacyjnych są już wdrażane przez uczelnie. 4,4% respondentów wskazało, że takie działania są jedynie planowane. 8% odpowiedziało, że nie ma potrzeby stosowania takich działań. Dość duży odsetek (37,5%) nie potrafił zdecydować się na odpowiedź, co potwierdza konieczność stworzenia skutecznego systemu komunikacji⁴⁰.

³⁸ Результати моніторингового дослідження базових аспектів організації освітнього процесу (якості, безпеки та ресурсів) в закладах фахової передвищої та вищої освіти в умовах воєнного стану у 2024 році (I етап). Державна служба якості освіти України. 2024. С. 23-24. URL: https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2024/09/Zvit_2024_I_etap_VO_FPO.pdf [Wyniki badania monitorującego podstawowe aspekty organizacji procesu kształcenia (jakość, bezpieczeństwo i zasoby) w instytucjach szkolnictwa zawodowego przedszkolnego i wyższego w stanie wojennym w 2024 r. (Etap I). Państwowa Służba ds. Jakości Edukacji Ukrainy. 2024.] Dostęp: 25.11.2024

³⁹ Tamże, s. 27.

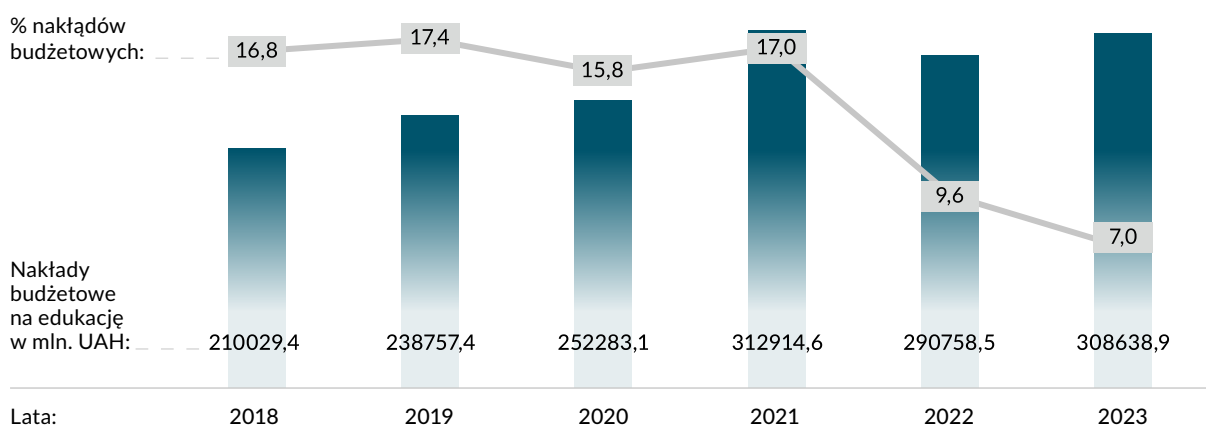
⁴⁰ Tamże, s. 28.

FINANSOWANIE KSZTAŁCENIA

Wojna wymusiła zwiększenie wydatków z budżetu państwa na rzecz kompleksu wojskowo-przemysłowego i doprowadziła do zmniejszenia wydatków budżetowych na edukację (w tym szkolnictwo wyższe) i naukę. Miało to duży wpływ na funkcjonowanie tych sektorów.

Według badania instytucji sektora edukacji przeprowadzonego⁴¹ przez Ministerstwo Edukacji i Nauki w okresie od 25 czerwca do 04 sierpnia 2022 r., około 20% (144) uczelni wyższych i przedwyższych miało trudności w wypłacaniu wynagrodzeń swoim pracownikom, a 23% (174) miało przerwy w wypłacaniu studentom stypendiów. Ponadto 30% (232) uczelni stwierdziło znaczne lub częściowe straty w dochodach z tytułu czesnego dla studentów kontraktowych⁴².

Według Ministerstwa Finansów Ukrainy skonsolidowane wydatki budżetowe na edukację w latach 2022 i 2023 zmniejszyły się w porównaniu z 2021 r., choć nie znacząco (rysunek 14). Natomiast udział skonsolidowanych wydatków budżetowych na edukację w wydatkach ogółem w 2023 r. w porównaniu z 2021 r. zmniejszył się 2,4-krotnie.

Rysunek 14. Skonsolidowane wydatki budżetowe na edukację w latach 2018-2023

Źródło: Opracowano według Ministerstwa Finansów Ukrainy. Dostęp: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/>

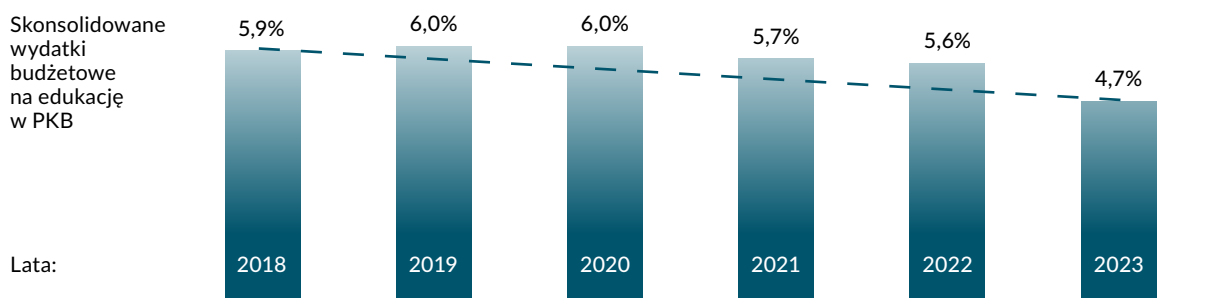
Zgodnie z Ustawą Ukrainy „O edukacji” państwo zapewnia środki na edukację w wysokości co najmniej 7% PKB z budżetu państwa, lokalnych budżetów i innych źródeł finansowania, które nie są zabronione przez prawo (art. 78)⁴³.

Jeżeli w 2019 i 2020 r. udział skonsolidowanych wydatków budżetowych na edukację w PKB wynosił 6 %, to począwszy od 2021 r. liczba ta zaczęła spadać i w 2023 r. wyniosła 4,7 % (rysunek 15).

⁴¹ Wraz z Instytutem Analityki Edukacyjnej, Klaster Edukacyjny we współpracy z Funduszem Narodów Zjednoczonych na rzecz Dzieci (UNICEF), Save the Children i Bankiem Światowym.

⁴² Оцінювання потреб вищої освіти України. Первинний аналіз 25 червня – 04 серпня 2022. С. 3. URL: https://osvita.ua/doc/files/news/870/87068/ukraine_higher_education_initial_report_.pdf. [Ocena potrzeb szkolnictwa wyższego na Ukrainie. Analiza wstępna 25 czerwca – 04 sierpnia 2022 r.] Dostęp: 27.11.2024

⁴³ Верховна Рада України. Закон України «Про освіту» від 5.09.2017 р. № 2145-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>. [Rada Najwyższa Ukrainy. Ustawa Ukrainy «O edukacji» z dnia 5.09.2017 r., nr 2145-VIII.] Dostęp: 27.11.2024

Rysunek 15. Udział skonsolidowanych wydatków budżetowych na edukację w PKB w latach 2018-2023

Źródło: Opracowano według danych Ministerstwa Finansów Ukrainy, dostęp: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/>

W związku ze spadkiem finansowania edukacji, w szczególności systemu szkolnictwa wyższego, niezwykle cenne dla Ukrainy stało się wsparcie partnerów międzynarodowych, w szczególności państw Unii Europejskiej. Zaktualizowany program prac Erasmus+ przewiduje 100 mln euro z budżetu planowanego do 2027 r. na wsparcie projektów na rzecz rozwoju szkolnictwa wyższego i ułatwiających integrację osób uciekających przed wojną w Ukrainie, a także na wsparcie organizacji, studentów i pracowników w Ukrainie. Środki wzmocnią działania mające na celu pomoc Ukraińcom uciekającym przed wojną poprzez dodatkowe wsparcie dla organizacji beneficjentów programu Erasmus+. Działania te mogą obejmować kursy językowe i integrację kulturową, stypendia lub ogólne wsparcie finansowe we wszystkich obszarach programu Erasmus+⁴⁴.

Podsumowując, nasza analiza pozwoliła zidentyfikować szereg wyzwań i negatywnych konsekwencji pełnoskalowej wojny dla systemu szkolnictwa wyższego w Ukrainie. Obejmuje to następujące czynniki: zniszczenie i uszkodzenie infrastruktury akademickiej, stałe zagrożenie życia i zdrowia członków wspólnoty uczelni, migracja studentów, doktorantów i pracowników naukowych i dydaktycznych, wymuszona relokacja instytucji szkolnictwa wyższego i członków społeczności akademickiej wewnątrz kraju i za granicą, straty edukacyjne w związku ze spowolnieniem procesu dydaktycznego, nieuczęszczaniem studentów na zajęcia, obniżeniem jakości nauczania, spadkiem nakładów budżetowych na sektor edukacji.

⁴⁴ European Commission. The European Commission allocates EUR 100 million for Ukrainians under the Erasmus+ programme. 2023. URL: <https://eu4ukraine.eu/en/media-en/publications-en/100-million-euros-for-ukrainians-as-part-of-the-erasmus-program-en.html>. Dostęp: 27.11.2024

Kierunki i wizje rozwoju szkolnictwa wyższego w Ukrainie w międzynarodowych i krajowych dokumentach strategicznych

Priorytetowe obszary rozwoju ukraińskiego systemu szkolnictwa wyższego oraz wizję niezbędnych reform określają rządowe i ministerialne dokumenty strategiczne oraz kluczowe raporty międzynarodowe.

Wśród dokumentów, które określają priorytetowe obszary rozwoju szkolnictwa wyższego, jest **projekt Banku Światowego** „Doskonalenie szkolnictwa wyższego na Ukrainie dla osiągnięcia wyników” (ang. Improving Higher Education for Results)⁴⁵ (2021-2026), którego celem jest wsparcie rządu Ukrainy w poprawie efektywności, jakości i przejrzystości systemu szkolnictwa wyższego, zwiększeniu jego zgodności z potrzebami rynku pracy, stabilność funkcjonowania systemu edukacji i ciągłości procesu kształcenia w kontekście pandemii COVID-19. Budżet projektu w wysokości ok. 200 mln USD przeznaczony jest na finansowanie modernizacji uczelni i laboratoriów badawczych, infrastruktury cyfrowej zapewniającej ciągłość procesu dydaktycznego poprzez metody kształcenia na odległość, a także na wsparcie odporności systemu i zarządzania zmianą w długim horyzoncie czasowym.

Do priorytetów strategicznych należy poprawa poziomu transparentności w sektorze szkolnictwa wyższego w Ukrainie poprzez modernizację Zautomatyzowanego Systemu Zarządzania Szkolnictwem Wyższym, wprowadzenie Krajowego badania studentów oraz Jednolitego Systemu informacji o finansowaniu działalności naukowej uczelni na zasadach konkursowych (performance-based funding), a także optymalizacja liczby uczelni. Planowane wyniki zakładają również, że instytucje szkolnictwa wyższego powinny opracować własne plany zarządzania zmianami w celu poprawy zarządzania uczelniami, nauczania i uczenia się.

STRATEGIA ROZWOJU SZKOLNICTWA WYŻSZEGO

Przyjęta przez Gabinet Ministrów Ukrainy w przededniu pełnoskalowej inwazji (23.02.2022 r.) Strategii rozwoju szkolnictwa wyższego na Ukrainie na lata 2022-2032⁴⁶ (zwana dalej Strategią) określa kilka kluczowych priorytetów i trendów.

⁴⁵ World Bank. Ukraine Improving Higher Education for Results Project. URL: <https://projects.worldbank.org/en/projects-operations/project-detail/P171050>. Dostęp: 30.11.2024

⁴⁶ Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 286-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text>. [Strategia rozwoju szkolnictwa wyższego na Ukrainie na lata 2022-2032, zatwierdzona przez Gabinet Ministrów Ukrainy z dnia 23 lutego 2022 r. nr 286-r.] Dostęp: 30.11.2024

Zgodnie ze Strategią obszarami priorytetowymi rozwoju szkolnictwa wyższego są:

- **Integracja z Europejskim Obszarem Szkolnictwa Wyższego:** poprawa systemu szkolnictwa wyższego zgodnie z zasadami Procesu Bolońskiego; harmonizacja standardów z międzynarodowymi ramą kwalifikacji oraz rozwój mobilności studentów i kadry.
- **Poprawa jakości kształcenia:** wprowadzenie podejścia skoncentrowanego na studentach; rozwój wewnętrznych systemów zapewniania jakości, włączenie badań naukowych do procesu kształcenia.
- **Cyfryzacja:** rozszerzenie dostępu do nowoczesnych cyfrowych narzędzi edukacyjnych; stworzenie infrastruktury do kształcenia na odległość.
- **Umiedzynarodowienie:** przyciąganie studentów zagranicznych i włączanie instytucji ukraińskich do międzynarodowego systemu edukacji; doskonalenie znajomości języków obcych wśród studentów i nauczycieli.
- **Autonomia finansowa i efektywność:** optymalizacja zarządzania zasobami i rozszerzenie autonomii finansowej instytucji; przyciąganie alternatywnych źródeł finansowania.
- **Włączenie społeczne i dostępność edukacji:** wsparcie dla słabszych kategorii uczniów; dostosowanie infrastruktury dla osób o specjalnych potrzebach.

Głównymi czynnikami, które będą miały wpływ na obszar szkolnictwa wyższego i nauki, są zarówno czynniki wewnętrzne w sektorze, jak i zewnętrzne. Do czynników zewnętrznych zalicza się globalizację i konkurencję, rosnące zapotrzebowanie na edukację ponadnarodową i dostosowanie się do zmian na rynku pracy, wymagania dotyczące innowacji, co oznacza konieczność nauczania krytycznego myślenia, umiejętności przedsiębiorczych i przywódczych. Wśród czynników zewnętrznych do najważniejszych należą: tendencja do starzenia się społeczeństwa, która przeorientowuje szkolnictwo wyższe na uczenie się przez całe życie, zwiększając możliwości przekwalifikowania; transformacja cyfrowa, która znacząco zmienia rolę technologii informacyjnych w edukacji; urbanizacja, która stawia wyzwania dla koncentracji możliwości studiowania w dużych miastach, a co za tym idzie, ich dekoncentracji w mniejszych miastach.

Strategia przewiduje realizację tych priorytetów poprzez systematyczne monitorowanie, reformę ram prawnych i zapewnianie środków finansowych na realizację celów.

Warto podkreślić, że pomimo wojny i strat wojennych, istotne są priorytety i kierunki zmian wskazane w Strategii. Natomiast należy zaktualizować Plan Operacyjny, co we wrześniu 2024 r. odnotowali zarówno przedstawiciele Ministerstwa Edukacji i Nauki Ukrainy, jak i eksperci i naukowcy zajmujący się szkolnictwem wyższym⁴⁷. Wiceminister Mychajło Wynnyci podkreślił, że głównym priorytetem dla systemu szkolnictwa wyższego Ukrainy w czasie wojny, oprócz odbudowy infrastruktury, jest kontynuacja drogi integracji europejskiej. Wszystkie inne aspekty są pochodną tego priorytetu globalnego.

⁴⁷ Матеріали Круглого столу «Стратегія розвитку вищої освіти України в умовах надзвичайних ситуацій та криз воєнного стану. Розбудова мережі закладів вищої освіти України» (23.09.2024). м. Київ. URL: <https://erasmusplus.org.ua/news/kruglyj-stil-strategiya-rozvytku-vyshhoyi-osvity-ukrayiny-v-umovah-nadzvyhajnyh-sytuacij-ta-kryz-voyennogo-stanu-rozbudova-merezhi-zakladiv-vyshhoyi-osvity-ukrayiny-23-09-2024-r-onla/>. [Materiały okrągłego stołu «Strategia rozwoju szkolnictwa wyższego w Ukrainie w sytuacjach nadzwyczajnych i kryzysach stanu wojennego. Budowa sieci szkół wyższych w Ukrainie»] Dostęp: 30.11.2024

Do głównych problemów należą: nieefektywne zarządzanie finansami (brak dywersyfikacji dochodów uczelni), nieskuteczność szkolnictwa wyższego (luka między systemem szkolnictwa wyższego a rynkiem pracy i starzenie się bazy materialnej), niewystarczająca uwaga poświęcana funkcji formacyjnej szkolnictwa wyższego oraz niski poziom zorientowania na studenta, a nawet jego imitacja⁴⁸.

Biorąc pod uwagę zidentyfikowane problemy, działania Ministerstwa w najbliższych latach będą skoncentrowane na tworzeniu systemu szkolnictwa wyższego, który przyczyni się do rozwoju kapitału ludzkiego, zapewni wysoką jakość kształcenia i przygotowania profesjonalnego, a także włączy Ukrainę w europejską przestrzeń edukacyjną i naukową. Określają to następujące priorytety:

1. Indywidualizacja trajektorii kształcenia:

- Zmniejszenie poziomu ujednolicenia procesu kształcenia w celu zapewnienia elastyczności i wsparcia spersonalizowanych ścieżek rozwoju dla studentów.
- Stwarzanie uczniom warunków do poszukiwania własnego modelu samorealizacji.

2. Doskonalenie jakości zarządzania w szkolnictwie wyższym:

- Rozwój zdolności menedżerskich kadry zarządzającej uczelniami.
- Wprowadzenie nowoczesnej kultury zarządzania i elastycznego podejścia do działań dydaktycznych, naukowo-technicznych i innowacyjnych.

3. Wsparcie kształcenia dorosłych i uczenia się przez całe życie:

- Zwrócenie większej uwagi na edukację dorosłych i promowanie uczenia się przez całe życie wśród ludności.
- Kształtowanie kultury uczenia się przez całe życie jako jednego z kluczowych elementów rozwoju kapitału ludzkiego.

4. Rozszerzenie funkcjonalności szkół wyższych:

- Wspieranie wszechstronnego rozwoju osobowości studentów, stwarzanie warunków do realizacji ich talentów.
- Włączenie działalności społecznej, kulturalnej i innowacyjnej w strukturę działalności uczelni.

5. Zapewnienie konkurencyjności działalności dydaktycznej:

- Podniesienie prestiżu zawodu nauczyciela akademickiego poprzez poprawę warunków pracy i zmniejszenie obciążeń biurokratycznych.
- Zapewnienie konkurencyjnego poziomu wynagrodzeń.

⁴⁸ Винницький М. Стратегічні пріоритети в реформі вищої освіти на 2024-25 рр. Матеріали Круглого столу «Стратегія розвитку вищої освіти України в умовах надзвичайних ситуацій та криз воєнного стану. Розбудова мережі закладів вищої освіти України» (23.09.2024). м. Київ. URL: https://erasmusplus.org.ua/wp-content/uploads/2023/05/1_vynnytskyj_23_09_2024_ost.pdf. [Vynnytskyi M. Priorytety strategiczne reformy szkolnictwa wyższego na lata 2024-25. Materiały Okrągłego Stołu «Strategia rozwoju szkolnictwa wyższego w Ukrainie w sytuacjach nadzwyczajnych i kryzysach stanu wojennego. Budowa sieci szkół wyższych w Ukrainie» (23.09.2024). Kijów.] Dostęp: 30.11.2024

Mechanizmy realizacji tych priorytetów w najbliższym czasie to optymalizacja sieci/liczby uczelni (modernizacja i konsolidacja szkół wyższych; wsparcie uczelni badawczych w celu zwiększenia ich roli w działalności naukowej i innowacyjnej), poprawa formuły podziału środków finansowych w oparciu o wyniki działań (w tym uczelnie prywatne), wprowadzenie współfinansowania budżetowego i rozszerzenie akcji kredytowej na edukację, wyposażenie rad [uczelni] w funkcje nadzorujące działalność gospodarczą instytucji, wprowadzenie zarządzania kryzysowego i zarządzania zmianą, a także środki zwiększające inkluzywność itp.

WIZJA ROZWOJU SZKOLNICTWA WYŻSZEGO UKRAINY

Wizja przyszłości edukacji i nauki (2023)⁴⁹ (zwana dalej Wizją) sformułowana przez zespół Ministerstwa Edukacji i Nauki Ukrainy we współpracy z ekspertami, wskazuje również kierunki zmian określone w Strategii, uwzględniając przy tym kontekst wojny rosyjsko-ukraińskiej:

„Uczelnie są środowiskami, które dają maksimum możliwości samorealizacji każdego obywatela, a Ukraina jest uznawana za państwo o wysokiej jakości edukacji i światowej klasy innowacjach naukowych... skuteczność badań prowadzonych przez ukraińskich naukowców przyczynia się do wzrostu intensywności nauki PKB do średniego poziomu europejskiego”⁵⁰.

Aby zrealizować tę wizję, Ministerstwo Edukacji i Nauki określiło 5 celów strategicznych (tab. 4).

Tabela 4

Cele strategiczne dla realizacji wizji i ich kluczowe elementy	
Definicja w wizji	Kluczowe elementy (cele operacyjne)
Cel Strategiczny 1 – MOŻLIWOŚCI	
Instytucje szkolnictwa wyższego to środowiska, które zapewniają maksymalne możliwości uczenia się i kariery akademickiej	<ul style="list-style-type: none">• mobilność i programy wspólne• różnorodność uczelni i zaangażowanie w rozwój społeczności lokalnych• infrastruktura technologiczna i biblioteczna• nowoczesny sprzęt i nauczanie praktyczne• równy dostęp• centra innowacji i klastry
Cel Strategiczny 2 – WDROŻENIE	
Działalność dydaktyczna i naukowa przyczynia się do samorealizacji wszystkich członków społeczności akademickiej	<ul style="list-style-type: none">• aktywne zaangażowanie studentów i doktorantów• staże, praktyki, rozwój zawodowy• porównywalność i uznawanie ukraińskich kwalifikacji akademickich w Europie i na świecie• bezpośredni wpływ nauki na treści programów studiów• awans w rankingach

⁴⁹ Міністерство освіти і науки України (2023), Візія майбутнього освіти і науки. 2023. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/Viziya.maybutnoho.osvity.i.nauky.Ukrayiny/12.07.2023/Viziya.maybutnoho.osvity.i.nauk.Ukrayiny-12.07.2023-2.1.pdf>. [MEiN (2023), Wizja przyszłości edukacji i nauki.] Dostęp: 30.11.2024

⁵⁰ Tamże.

Definicja w wizji

Kluczowe elementy (cele operacyjne)

Cel Strategiczny 3 – ZAUFAŃIE

Obywatele, państwo i biznes **ufają** działalności dydaktycznej, naukowej i innowacyjnej uczelni

- uczciwe i przejrzyste przyjęcie na uczelnię
- uczciwość akademicka i nietolerancja dla korupcji, dyskryminacji
- transfer technologii z uczelni i zaufanie biznesu

Cel Strategiczny 4 – ATRAKCYJNA KARIERA AKADEMICKA

Wysoki status w społeczeństwie i perspektywy rozwoju zawodowego przyczyniają się do **atraktywności kariery akademickiej** pracowników naukowych i pedagogicznych

- konkurencyjne wynagrodzenia
- profesjonalne i autorytatywne przywództwo
- współpraca liderów uczelni na poziomie krajowym i międzynarodowym
- rozwój kadry naukowej i pedagogicznej
- wolności akademickie

Cel Strategiczny 5 – AUTONOMIA I ODPOWIEDZIALNOŚĆ

Zarządzanie w systemie szkolnictwa wyższego opiera się **na zasadach autonomii i odpowiedzialności**

- autonomia uczelni
- skuteczny i sprawiedliwy system zarządzania (rady nadzorcze, odpowiedzialność wobec społeczności)
- kapitalizacja zysków i merytokracja
- rozwój infrastruktury szkół wyższych w oparciu o przejrzyste zasady konkurencji
- system grantowy dla szkół wyższych i stypendia socjalne

Źródło: opracowane przez autorów na podstawie dokumentu „Bizja .../. Wizja

Cele te określają również główne priorytety Ministerstwa Edukacji i Nauki Ukrainy w dziedzinie szkolnictwa wyższego i nauki na najbliższe lata (tab. 3).

Tabela 5

Główne priorytety Ministerstwa Edukacji i Nauki Ukrainy w dziedzinie szkolnictwa wyższego i nauki na najbliższe lata zgodnie z Wizją	
Szkolnictwo wyższe	Nauka
<p>1. Tworzenie integracyjnego środowiska akademickiego:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Modernizacja infrastruktury szkół wyższych w celu zapewnienia równego dostępu, w tym dla grup wrażliwych. • Poszerzanie możliwości samorealizacji studentów i pracowników. <p>2. Integracja z międzynarodową przestrzenią szkolnictwa wyższego:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rozwój mobilności akademickiej, wspólne programy studiów i partnerstwa z uczelniami zagranicznymi. • Uznawanie ukraińskich kwalifikacji w Europie i na świecie. 	<p>1. Rozwój infrastruktury naukowej:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Odbudowa i modernizacja infrastruktury badawczej (tworzenie nowoczesnych laboratoriów, centrów doskonałości itp.). • Integracja z europejską przestrzenią badawczą (ERA). <p>2. Koncentracja na aktualnych wyzwaniach:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rozwój nowych obszarów badań naukowych odpowiadających potrzebom obronności, bezpieczeństwa, gospodarki i społeczeństwa. • Tworzenie zamówień na badania od struktur publicznych i prywatnych.

Szkolnictwo wyższe

3. Poprawa jakości kształcenia:

- Aktualizacja treści programów studiów z uwzględnieniem współczesnych osiągnięć nauki.
- Zapewnienie uczciwej i przejrzystej rekrutacji na studia.
- Kształtowanie nowych kompetencji, które sprostają wyzwaniom globalizacji i rynku pracy.

4. Wsparcie dla wykładowców:

- Zapewnienie konkurencyjnych wynagrodzeń dla wykładowców.
- Rozwój kompetencji przywódczych, naukowych i dydaktycznych.

5. Autonomia i efektywne zarządzanie:

- Rozszerzenie autonomii instytucji szkolnictwa wyższego przy jednoczesnym zapewnieniu rozliczalności i przejrzystości.
- Wprowadzenie nowych modeli finansowania, takich jak granty i stypendia socjalne.

Nauka

3. Współpraca międzynarodowa:

- Umieźdzynarodowienie nauki w celu zwiększenia konkurencyjności ukraińskich naukowców.
- Zwiększenie liczby projektów międzynarodowych z udziałem naukowców z Ukrainy.

4. Rozwój potencjału ludzkiego:

- Zapewnienie konkurencyjnych warunków wynagradzania naukowców.
- Wspieranie młodych naukowców i tworzenie warunków do powrotu ukraińskich naukowców z zagranicy.

5. Finansowanie wielokanałowe:

- Stworzenie ekosystemu publicznego i prywatnego finansowania badań naukowych.
- Przyciąganie środków pozabudżetowych w celu stymulowania innowacji.

6. Cyfryzacja nauki:

- Stworzenie krajowego systemu gromadzenia i przetwarzania danych z zakresu nauki i innowacji.
- Wdrażanie zasad otwartej nauki w celu zwiększenia przejrzystości i dostępności badań.

Źródło: opracowane przez autorów na podstawie dokumentu Wizja....

Priorytetem strategicznym pozostaje integracja ukraińskiego szkolnictwa wyższego i nauki z przestrzenią globalną, wspieranie innowacji oraz modernizacja systemów zarządzania i finansowania uczelni i instytucji naukowych.

PRIORYTETY W KONTEKŚCIE INTEGRACJI EUROPEJSKIEJ WEDŁUG BIURA ERASMUS+ W UKRAINIE

Międzynarodowe projekty realizowane w ramach programu Erasmus+ dostarczają informacje o priorytetach i najważniejszych obszarach transformacji. Według Biura Erasmus+ w Ukrainie kluczowe są następujące obszary tematyczne⁵¹:

- Szkolnictwo wyższe i społeczeństwo: polityka i ustawodawstwo / Higher Education and Society: Policy & Legislation, w tym kompetencje cyfrowe, tworzenie klastrów, kształcenie dualne, edukacja klimatyczna, współpraca uczelni i społeczności lokalnych / samorządów, otwarta nauka, gospodarka o obiegu zamkniętym, mikrokwalifikacje itp.
- Jakość kształcenia: zapewnienie jakości, rzetelność, uznawalność, włączenie, umieźdzynarodowienie / Higher Education Quality: Assurance, Integrity, Recognition, Inclusion, Internationalisation, w szczególności wdrożenie standardów ENQA, poprawa kształcenia doktorantów, uznawalność kwalifikacji, kształcenie na odległość, otwarte praktyki akademickie i uczciwość, transformacja cyfrowa itp.

⁵¹ Еразмус+Офіс в Україні (2024), Матриця проєктів СВНЕ Програми міжнародної технічної допомоги ЄС Еразмус+, пріоритетів та національних стратегій / планів у вищій освіті в Україні 2024, NEO – Ukraine: https://erasmusplus.org.ua/wp-content/uploads/2024/12/5.1.-matrix_erasmusplusprojects_reformhe_2024_final.pdf. [Erasmus+ Office w Ukrainie (2024), Matryca projektów CBHE] Dostęp: 15.12.2024

- Rozwój kadry uniwersyteckiej / University Staff Development, w tym doskonałość dydaktyczna i certyfikacja, mikrokwalifikacje w zakresie rozwoju nauczycieli akademickich, kompetencje międzykulturowe itp.
- Zarządzanie i przywództwo w szkolnictwie wyższym: internacjonalizacja, zarządzanie i wsparcie studentów / Governance&Leadership in Higher Education: Internationalisation, Student Governance&Support, np. ustanowienie Rzecznika Praw Studentów, adaptacja i integracja studentów zagranicznych, compliance zarządzanie w szkolnictwie wyższym, udoskonalenie działalności centrów współpracy międzynarodowej.
- Reforma szkolnictwa wyższego w obszarze ochrony zdrowia / Reforming Higher Education in Health
- Reforma kształcenia nauczycieli / Teacher Education Reforming

Natomiast, na najbliższy okres w projektach Erasmus+ Ministerstwo zaleca skupienie się na następujących priorytetach krajowych⁵²:

- Integracja europejska Ukrainy w programach/kursach/modułach dydaktycznych (proces negocjacji przystąpienia Ukrainy do Unii Europejskiej; wartości europejskie; wymiar europejski w edukacji historycznej; studiowanie historii Ukrainy i krajów europejskich we wspólnym kontekście).
- Kształcenie tłumaczy w ramach integracji europejskiej (np. European Master's in Translation (EMT)).
- Szkolnictwo wyższe na rzecz powojennej odbudowy (protetyka i ortotyka, rehabilitacja i psychologia; rozminowywanie i odbudowa środowiska; współpraca z biznesem (budownictwo, rolnictwo, biotechnologia); przygotowanie specjalistów o wysokich kwalifikacjach (wspólne programy doktoranckie, doktoraty przemysłowe, staże w przedsiębiorstwach); uczelnie w powojennej odbudowie regionów i społeczności (cele zrównoważonego rozwoju, transformacja ekologiczna i cyfrowa).
- Integracyjna i innowacyjna przestrzeń szkolnictwa wyższego dla trzeciej misji uniwersytetu (np. wzmocnienie społecznego wymiaru szkolnictwa wyższego w EHEA (Komunikat Rzymski 2020, Komunikat z Tirany 2024 itp.))
- Indywidualizacja szkolnictwa wyższego (np. interdyscyplinarne studia licencjackie, podwójne studia licencjackie i magisterskie itp.)
- Angielski jako lingua franca szkolnictwa wyższego (np. anglojęzyczne programy studiów itp.)
- Reforma kształcenia nauczycieli (np. opracowanie podejścia mającego na celu zachowanie zrównoważonego rozwoju kadry nauczycielskiej itp.)
- Otwarta nauka w instytucjach szkolnictwa wyższego (np. programy kształcenia i szkolenia w zakresie zasad otwartej nauki i zarządzania danymi naukowymi; data stewards w uczelniach; wymiana doświadczeń i najlepszych praktyk w dziedzinie otwartej nauki itp.)

Priorytety te są zgodne ze strategią Ministerstwa i zidentyfikowanymi obszarami reform, w tym

⁵² Винницький М. (2024), Національні пріоритети ЕРА3МУС+ на 2025 рік, https://erasmusplus.org.ua/wp-content/uploads/2024/12/10.12_nacjonalni_priorytety_erasmus_2025.pdf. [Winnycky M. (2024), Krajowe priorytety Erasmus+ na rok 2025...]. Dostęp: 15.12.2024

zmian legislacyjnych.

Ponadto, w **kontekście wojny i stanu wojennego w Ukrainie**, priorytetem pozostaje przede wszystkim zapewnienie bezpieczeństwa studentów i kadry, powrót do kształcenia stacjonarnego, programy dla weteranów oraz możliwości powrotu młodzieży z zagranicy⁵³.

RAPORTY KOMISJI EUROPEJSKIEJ

Strategiczne kierunki rozwoju szkolnictwa wyższego można również określić na podstawie Raportów Komisji Europejskiej z lutego i listopada 2023 r. na temat przygotowań Ukrainy do przystąpienia do UE⁵⁴. Edukacja (a w szczególności szkolnictwo wyższe) została oceniona na 2 z 5 punktów, a nauka na 3 na 5 punktów, co oznacza, że między Ukrainą a UE istnieją problemy i luki w sferze akademickiej.

Zgodnie z **raportem UE z lutego 2023 r.** Szkolnictwo wyższe Ukrainy wykazuje znaczny postęp w harmonizacji ze standardami europejskimi, ale jednocześnie boryka się z licznymi problemami, które utrudniają jego rozwój. Ukraina jest członkiem Procesu Bolońskiego, ratyfikowała Konwencję Lizbońską i integruje Europejskie Ramy Kwalifikacji (EQF). Przyczynia się to do międzynarodowego uznawania ukraińskich dyplomów i rozwoju mobilności akademickiej. Ponadto kraj uczestniczy w programach Erasmus+ i Horyzont Europa, co otwiera nowe możliwości dla studentów i naukowców. Osiągnięciom tym towarzyszą jednak poważne wyzwania, którym należy sprostać.

Jednym z głównych problemów szkolnictwa wyższego w Ukrainie jest niewystarczające finansowanie, co znacznie ogranicza modernizację infrastruktury, wprowadzanie innowacji w kształceniu i rozwój działalności naukowej. Problem ten pogłębiają nieefektywne mechanizmy podziału środków, w tym brak konkurencyjnej selekcji projektów. Kolejnym krytycznym wyzwaniem jest odpływ talentów, który jest jednym z największych zagrożeń dla systemu edukacji. Ze względu na wojnę, znaczna część naukowców i studentów nie widzi perspektyw rozwoju w swoim kraju i decyduje się na emigrację. Jednocześnie, mechanizmy pozyskiwania i powrotu specjalistów z diaspory pozostają słabo rozwinięte.

Jakość kształcenia w Ukrainie pozostaje nierówna między uczelniami. Często przestarzałe programy studiów nie odpowiadają współczesnym wyzwaniom rynku pracy i nie uwzględniają wymagań innowacyjnej gospodarki, co znacznie obniża ich konkurencyjność.

Pojawiają się również trudności we wdrażaniu reform. Chociaż ustawodawstwo w sektorze akademickim jest stopniowo harmonizowane ze standardami europejskimi, proces wdrażania reform przebiega powoli. Dotyczy to w szczególności realizacji zaleceń Komisji Weneckiej w sprawie zapewnienia praw mniejszości narodowych oraz realizacji ustawy o języku państwowym.

Kolejnym słabym punktem jest ograniczona integracja nauki i edukacji. Uczelnie nie są

⁵³ National Erasmus+ Office of Ukraine(2024), Annual Review: Recent Developments in Higher Education of Ukraine by 2024, https://erasmusplus.org.ua/wp-content/uploads/2022/09/d4_1_d4_1_2_recent_developments_in_ukraine_education_december_2024.pdf. Dostęp: 15.12.2024

⁵⁴ Commission staff working document. Analytical Report following the Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union, Brussels, 1.02.2023.

wystarczająco zaangażowane w międzynarodowe badania naukowe, a ich współpraca z biznesem pozostaje słaba, co utrudnia innowacyjny rozwój.

Dostęp do edukacji stanowi wyzwanie dla słabszych grup społecznych, takich jak osoby wewnątrznie przesiedlone i studenci z obszarów wiejskich. Zagraniczni studenci mogą uzyskać dostęp do edukacji ukraińskiej tylko wtedy, gdy mają stały pobyt w kraju, co ogranicza jego otwartość. Kolejną, poważną przeszkodą jest słabo rozwinięta baza technologiczna, która utrudnia digitalizację procesów edukacyjnych i wprowadzanie nowoczesnych technologii w edukacji.

Wreszcie, problemem pozostaje niewystarczająca integracja międzynarodowa, pomimo udziału Ukrainy w programach Erasmus+ i Horyzont Europa. Poziom zaangażowania w międzynarodową współpracę edukacyjną i naukową utrzymuje się poniżej średniej europejskiej, co ogranicza możliwości rozwoju uczelni i studentów. Problemy te wymagają kompleksowego rozwiązania, w tym zwiększenia finansowania, modernizacji infrastruktury, przyspieszenia reform i zintensyfikowania współpracy międzynarodowej.

W związku z tym Komisja Europejska uważa, że Ukraina w dużej mierze zintegrowała swoje standardy w dziedzinie szkolnictwa wyższego z europejskimi, ale potrzebuje dalszych wysiłków na rzecz wdrożenia reform, wzmocnienia zdolności instytucjonalnych oraz zapewnienia dostępu i jakości edukacji dla wszystkich grup społecznych. Aby przezwyciężyć istniejące problemy, konieczne jest zwiększenie finansowania, modernizacja infrastruktury edukacyjnej, wsparcie działalności naukowej oraz stworzenie zachęt do zatrzymywania i powrotu utalentowanych specjalistów. Intensyfikacja współpracy międzynarodowej, poprawa dostępu do edukacji dla wszystkich kategorii ludności oraz wprowadzenie innowacji przyczynią się do integracji europejskiej Ukrainy w dziedzinie szkolnictwa wyższego i nauki.

Raport UE (listopad 2023 r.)⁵⁵ w dużej mierze powtarza wcześniejszą ocenę, podkreślając, że pomimo istotnych wyzwań, w tym konsekwencji wojny, Ukraina wykazuje chęć modernizacji systemu szkolnictwa wyższego i nauki, a także integracji z europejską przestrzenią naukową i edukacyjną. Wdrożenie zaleceń Komisji Europejskiej może przyczynić się do poprawy pozycji Ukrainy w globalnym środowisku innowacyjnym i akademickim, w szczególności podkreśla potrzebę:

- zintensyfikowania integracji z programem „Horyzont Europa” poprzez otwarcie biur w Ukrainie i rozszerzenie udziału w strukturach zarządzania programem.
- opracowania strategii rozwoju naukowego i technologicznego oraz regionalnych strategii inteligentnej specjalizacji.
- zwiększenia finansowania działalności badawczej przez państwo, w szczególności poprzez stymulowanie inwestycji ze strony przedsiębiorstw i międzynarodowych darczyńców.
- stworzenia mapy drogowej dla transferu technologii w celu zapewnienia skutecznego wdrażania innowacji w dziedzinie praktycznej.

⁵⁵ Brussels, 8.11.2023, SWD (2023) 699 final. Commission staff working document. Ukraine 2023 Report. Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions 2023 Communication on EU Enlargement policy. [Raport Ukraina 2023. Towarzyszący dokumentowi Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów z 2023 r. w sprawie polityki rozszerzenia UE.] Dostęp: 30.11.2024

Podobne uwagi zawiera **Raport 2024 r.**⁵⁶

Jeśli chodzi o **system innowacji**⁵⁷, to w 2024 r. Komisja Europejska widzi Ukrainę na poziomie krajów rozwijających się, z niższym wskaźnikiem w porównaniu z krajami UE (32,5% średniej UE) i innymi krajami z tej grupy, choć istnieją perspektywy stopniowego wzrostu (trend wzrostu innowacyjności na Ukrainie pozostaje w tyle za średnim wzrostem w UE (+10%)⁵⁸ oraz w związku z tym wsparcie finansowe dla działalności Biura Horyzont Europa w Kijowie (pożądane jest zwiększenie możliwości udziału Ukrainy w programach badawczo-innowacyjnych Horyzont Europa); nowa inicjatywa Europejskiej Rady ds. Innowacji (EIC) mająca na celu wsparcie ukraińskich przedsiębiorstw typu start-up z sektora deep-tech (perspektywa 20 mln EUR na wsparcie co najmniej 200 ukraińskich przedsiębiorstw).

Realizację tych priorytetów ułatwia fakt, że Ukraina uczestniczy w programach Horyzont Europa i Euratom (bez zobowiązań finansowych ze strony kraju), a także w programach specjalnych, takich jak ERA4Ukraine, Horizon4Ukraine i MSCA4Ukraine, czy Europejski Instytut Innowacji i Technologii (EIT), które przyczyniają się do rozwoju badań i innowacji w czasie wojny. Priorytety zadeklarowane przez Komisję Europejską, wspierane na poziomie realizacji przez projektowany system finansowania, mogą stać się ważnym czynnikiem odbudowy i rozwoju rozdartą wojną gospodarkę Ukrainy, właśnie dzięki połączeniu innowacji i rzeczywistych projektów odbudowy. W związku z tym pogłębianie integracji ukraińskiego systemu badań i rozwoju z europejskim jest dość przewidywalne.

INNE DOKUMENTY

Ocena reform Ministerstwa Edukacji i Nauki przez **Izbę Rachunkową**⁵⁹ w listopadzie 2024 r., oprócz zidentyfikowanych problemów, pozwala nam również określić priorytety i perspektywy rozwoju systemu szkolnictwa wyższego Ukrainy.

Głównym problemem, który nadal jest dość istotnym wyzwaniem, jest nadmierne rozproszenie i nieefektywność sieci szkół wyższych w Ukrainie. Jej modernizacji i optymalizacji powinno służyć reformowanie poprzez zmniejszanie liczby uczelni na rzecz racjonalnego wykorzystania zasobów i zwiększania ich konkurencyjności. Jednak, zgodnie z konkluzją

⁵⁶ European Commission (2024), Ukraine 2024 Report. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and Committee of Regions 2024. Communication on EU enlargement, Brussels, 30.10.2024 SWD(2024) 699 final, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/1924a044-b30f-48a2-99c1-50edeac14da1_en?filename=Ukraine%20Report%202024.pdf Dostęp: 30.11.2024

⁵⁷ European Innovation Scoreboard 2024. Country profile Ukraine. The report was prepared by EFIS Centre, Technopolis Group and OldContinent. https://research-and-innovation.ec.europa.eu/document/download/16441f34-c02d-494e-9caf-a9bfb8d3f6c7_en?filename=ec_rtd_eis-2024-annex-b.pdf [Europejski Ranking Innowacyjności 2024. Profil kraju: Ukraina.]

⁵⁸ European Commission. Commission launches three new initiatives to support Ukrainian researchers and innovators. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_6760. [Komisja Europejska. Komisja uruchamia trzy nowe inicjatywy mające na celu wsparcie ukraińskich naukowców i innowatorów] Dostęp: 30.11.2024

⁵⁹ Рахункова Палата України. Звіт про результати аудиту ефективності на тему „Проблеми мережі закладів вищої освіти: далі утримувати чи реформувати”, 54-1 від 26.11.2024, https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2024/54-1_2024/Zvit_54-1_2024.pdf [Izba Rachunkowa Ukrainy. Sprawozdanie z wyników kontroli wykonania zadań na temat «Problemy sieci uczelni wyższych: dalsze utrzymanie czy reforma», 54-1 z dnia 26.11.2024 r.] Dostęp: 15.12.2024

Izby Rachunkowej, przygotowania do reformy były niewystarczające. Ministerstwo Edukacji i Nauki nie opracowało mapy drogowej, nie przeprowadziło audytu systemowego sieci, nie zatwierdziło kryteriów reorganizacji, co komplikuje wdrażanie zmian i stwarza ryzyko subiektywnego zarządzania procesem. Ponadto dane statystyczne dotyczące liczby uczelni są sprzeczne, co wskazuje na brak koordynacji i planowania. Tym samym nieprzygotowane reformy, niedostateczna komunikacja i nieuwzględnianie interesów środowiska akademickiego spotkały się z poważnym oporem ze strony studentów i kadry. Zdaniem Izby Rachunkowej priorytetowymi obszarami reformy powinno być stworzenie przejrzystych i elastycznych mechanizmów (kryteriów) optymalizacji sieci/liczby szkół wyższych, które przewidują uwzględnienie specyfiki każdej uczelni i interesów wszystkich uczestników procesu, a także zapewnienie racjonalnego wykorzystania zasobów, poprawę infrastruktury uczelni itp. Powinno to przyczynić się do wprowadzenia innowacyjnych metod nauczania, doskonalenia jakości kształcenia i zwiększenia międzynarodowej reputacji ukraińskiego systemu szkolnictwa wyższego. Niniejszy raport zawiera szereg konkretnych rekomendacji dla rządu oraz Ministerstwa Edukacji i Nauki, które mogą stać się podstawą do podjęcia dalszych kroków w kierunku reformy szkolnictwa wyższego.

W związku z tym krajowa Strategia Rozwoju Szkolnictwa Wyższego na lata 2022-2032 oraz Wizja sformułowana w 2023 r. w pełni odzwierciedlają priorytetowe obszary reform, modernizacji i rozwoju, określone przez kluczowych partnerów międzynarodowych (m.in. Bank Światowy, Komisja Europejska). Oczywiście, ze względu na ciągłe działania wojenne i zagrożenia, plan operacyjny i ramy czasowe realizacji odpowiednich zadań muszą być okresowo weryfikowane i aktualizowane. Strategiczne przywództwo Ministerstwa Edukacji i Nauki będzie odgrywać kluczową rolę w osiągnięciu celów strategicznych, przy odpowiednim zaangażowaniu i dialogu ze społecznością akademicką, kluczowymi interesariuszami, w tym ze Związkiem Rektorów Uczelni Ukrainy, w celu osiągnięcia wspólnej, uzgodnionej wizji przyszłych zmian i ich konsekwentnego wdrażania.

Perspektywy rozwoju szkolnictwa wyższego w Ukrainie – możliwe scenariusze

Do głównych czynników zewnętrznych rozwoju szkolnictwa wyższego Ukrainy, biorąc pod uwagę obecny stan i perspektywy strategiczne, które będą miały wpływ na kształtowanie się scenariuszy rozwoju, należą: stopień aktywności działań wojennych oraz czas trwania wojny w Ukrainie, a także możliwa eskalacja innych konfliktów międzynarodowych na poziomie globalnym, sytuacja demograficzna, w szczególności wielkość migracji, aktywność w realizacji zadań integracji europejskiej, skala wsparcia międzynarodowego, sytuacja gospodarcza w kraju.

Wśród czynników wewnętrznych najważniejsze są jakość administracji publicznej w sektorze (w tym przejrzystość i przewidywalność zmian) oraz stabilność w realizacji reform, skuteczność dialogu publicznego i komunikacji pomiędzy kluczowymi interesariuszami na temat zmian strategicznych.

Tabela 6

Scenariusze rozwoju szkolnictwa wyższego Ukrainy do 2030 roku		
Warunki wstępne	Wskaźniki rozwoju	Ważne czynniki
Optymistyczny scenariusz: ożywienie gospodarcze przy wsparciu międzynarodowym		
<ul style="list-style-type: none"> Szybkie zakończenie wojny lub znaczne osłabienie działań wojennych, pozwalające skupić się na odbudowie infrastruktury Nieuzycie broni atomowej Brak przerw w dostawie prądu Duże wsparcie międzynarodowe poprzez finansowanie, granty i pomoc w odbudowie instytucji naukowych i akademickiej. Przyspieszenie reform Nowa operacjonalizacja realizacji strategii państwa w obszarze nauki, innowacji i edukacji 	<ul style="list-style-type: none"> Realizacja Strategii i osiągnięcie planowanych celów Infrastruktura: odbudowano ponad 70% zniszczonych obiektów infrastruktury naukowej i akademickiej. Sukces reformy, optymalizacja sieci akademickiej (powstanie powiększonych silnych uniwersytetów) Integracja międzynarodowa: Ukraina staje się pełnoprawnym członkiem Karty Erasmusa, DEQAR, Horyzontu Europa, Europejskiej Przestrzeni Badawczej. Finansowanie: wydatki na naukę wzrosły do 1% PKB dzięki inwestycjom publicznym i pomocy międzynarodowej. Rozwój poprzez granty unijne, fundusze międzynarodowe i programy odbudowy (Horyzont Europa, Erasmus+, Bank Światowy). Zwiększenie udziału w programach unijnych finansujących odbudowę infrastruktury badawczej. 	<ul style="list-style-type: none"> Wzrost PKB. Wzrost wydatków na edukację. Ważna rola partnerów międzynarodowych w odbudowie sektora edukacji i nauki. Nacisk na regionalne programy strategiczne, które stymulują rozwój klastrów innowacyjnych. Wzrost zaufania społeczeństwa i biznesu do ukraińskiego szkolnictwa wyższego. Opracowywanie nowych (zindywidualizowanych) modeli wynagradzania pracowników akademickich w oparciu o wyniki pracy, osiągnięcia osobiste.

Warunki wstępne	Wskaźniki rozwoju	Ważne czynniki
<ul style="list-style-type: none">Narzędzia motywacyjne i zachęty finansowe dla partnerstw publiczno-prywatnych„Zdrowa” atmosfera i relacje w środowisku	<ul style="list-style-type: none">Zaangażowanie sektora prywatnego w działalność badawczą poprzez tworzenie partnerstw publiczno-prywatnych.Innowacyjność: Poziom innowacyjnego rozwoju sięga 50-60% średniej UE.Kadra: Powrót do 70% pracowników naukowych, naukowych i pedagogicznych oraz studentów, którzy wyjechali w związku z wojnąZarobki w szkolnictwie są wyższe niż przeciętne wynagrodzenie w gospodarce Ukrainy.Pełne wdrożenie systemu otwartej nauki w celu zapewnienia dostępu do zasobów edukacyjnych i naukowych	<ul style="list-style-type: none">Podniesienie prestiżu zawodów akademickich i naukowych w społeczeństwie ukraińskim.Wprowadzenie skutecznego systemu akredytacji instytucjonalnej.Autonomia finansowa uczelni.

Scenariusz pesymistyczny: kryzys systemowy spowodowany długą wojną

<ul style="list-style-type: none">Przedłużająca się wojna z nowymi falami niszczenia infrastruktury akademickiej ALBOZakończenie wojny na niekorzystnych dla Ukrainy warunkachOgraniczona pomoc międzynarodowa ze względu na wyczerpanie darczyńców i niestabilność geopolitycznąBrak kompleksowych reform i brak środków na odbudowęBierność środowiska uczelni a brak zrozumienia dla wyzwań i opór wobec reform	<ul style="list-style-type: none">Strategia zostaje jedynie na papierze i nie zmienia jakościowo szkolnictwa wyższegoInfrastruktura: Znaczna część obiektów akademickich i naukowych pozostaje zniszczona (do 50%), w niektórych regionach nawet 70%Rozproszenie sieci - reforma i optymalizacja sieci nie mogą być wdrożoneIntegracja międzynarodowa: Ukraina prawie nie uczestniczy w programach europejskich ze względu na słabe zdolności instytucjonalneFinansowanie: Wydatki na naukę utrzymują się na poziomie 0,2-0,3% PKB.Innowacje: Poziom innowacyjnego rozwoju spada poniżej 30% średniej UE.Kadra: masowa migracja młodych naukowców i studentów, która osłabia potencjał naukowy kraju. Państwo nie utrzymuje więzi z diasporą.Płace w szkolnictwie spadają (pozostają jednymi z najniższych w ukraińskiej gospodarce)	<ul style="list-style-type: none">System edukacyjny i naukowy funkcjonuje tylko dzięki inicjatywom lokalnym, przy ograniczonych zasobach.Spadek sektora, w szczególności w branżach zaawansowanych technologiiRęczna kontrola w sektorze szkolnictwa wyższego, zmniejszająca poziom autonomii we wszystkich wymiarachSłaba współpraca między Ministerstwem Edukacji i Nauki a uczelniami wyższymiPaństwo ignoruje nauczycieli i naukowców, którzy znaleźli się w warunkach wewnętrznego przesiedlenia lub za granicą
--	---	--

Scenariusz optymalny / bardziej realistyczny: odbudowa w czasie wojny

<ul style="list-style-type: none">Wojna trwa w formie przedłużającego się konfliktu, który ogranicza dostęp do zasobów i komplikuje reformyDalsze wsparcie międzynarodowe, ale w ograniczonym zakresie ze względu na globalne wyzwania gospodarcze	<ul style="list-style-type: none">Infrastruktura: Około 50% zniszczonych obiektów akademickich i naukowych zostało odbudowywanych .Częściowy sukces reformy i optymalizacji sieci (są pozytywne przypadki).Integracja międzynarodowa: Udział w programach europejskich sukcesywnie wzrasta – znaczna część inwestycji pochodzi z grantów unijnych, funduszy międzynarodowych oraz programów odbudowy (Horyzont Europa, Erasmus+, Bank Światowy).	<ul style="list-style-type: none">Działania mają na celu mobilizację środków krajowych oraz wykorzystanie dostępnych grantów międzynarodowych.Odbudowa na ograniczoną skalę, z priorytetem dla najbardziej dotkniętych regionów/instytucji
---	--	---

Warunki wstępne	Wskaźniki rozwoju	Ważne czynniki
<ul style="list-style-type: none">• Powolne ożywienie gospodarcze, które pozwala jedynie na częściowe finansowanie nauki i edukacji• Zrozumienie i akceptacja reform przez społeczność akademicką	<ul style="list-style-type: none">• Częściowe rozszerzenie udziału w programach unijnych finansujących odbudowę infrastruktury badawczej.• Finansowanie: Wydatki na naukę stopniowo rosną do 0,5% PKB.• Innowacyjność: Poziom innowacyjnego rozwoju sięga 40% średniej UE.• Kadra: Utrzymuje się tendencja do umiarkowanych wyjazdów za granicę, ale dzięki programom międzynarodowym zatrzymuje się niektórych młodych badaczy.• Częściowy powrót tych, którzy wyjechali za granicę ze względu na sprzyjające warunki.• Płace w szkolnictwie rosną szybciej niż średnia w gospodarce	

Źródło: opracowanie własne, na podstawie ww. materiałów

Realizacja optymistycznego lub optymalnego scenariusza jest możliwa, jeśli utrzymana zostanie odporność Ukrainy, a partnerzy międzynarodowi aktywnie będą uczestniczyć w odbudowie, ale przede wszystkim ze względu na priorytetowe traktowanie szkolnictwa wyższego i nauki w polityce publicznej, nawet pomimo wojny, jej cyfryzacji oraz zaangażowania sektora prywatnego w finansowanie nauki.

Istotnym czynnikiem wpływającym na prawdopodobieństwo realizacji tych scenariuszy jest stopień koordynacji działań państwa, uczelni, ich reprezentacji (Związku Rektorów), partnerów międzynarodowych i biznesu, nawet w trudnych warunkach wojny. Kluczowymi ryzykami dla pozytywnych scenariuszy są: kontynuacja wojny, która uniemożliwia pełną odbudowę infrastruktury i zmniejszenie atrakcyjności inwestycyjnej, ograniczona zdolność państwa do realizacji reform i ich wsparcia finansowego, a także zasoby ludzkie, w szczególności migracja kadr, która w każdym scenariuszu pozostaje poważnym problemem. Dlatego utrzymanie i rozwój kadry akademickiej będzie jednym z priorytetowych obszarów działalności uczelni (m.in. wsparcie doktorantów i młodych naukowców poprzez granty, stypendia oraz tworzenie dobrych warunków pracy; uruchomienie programów mobilności wspierających ukraińskich naukowców za granicą, z możliwością powrotu na Ukrainę). Wzrost wynagrodzeń dla naukowców i dydaktyków również przyczyniłby się do ograniczenia odpływu personelu, ale jest to mało prawdopodobne, zwłaszcza w czasie wojny.

Kluczową perspektywą rozwoju ukraińskich uczelni wyższych jest rozszerzenie udziału w programach unijnych finansujących odbudowę infrastruktury badawczej, a także zaangażowanie sektora prywatnego w działalność badawczą. Priorytetem będzie odbudowa infrastruktury, w szczególności w wymiarze regionalnym: przede wszystkim odbudowa zniszczonych uczelni, instytutów badawczych i laboratoriów w stosunkowo bezpiecznych regionach (Zachód Ukrainy i Centralna część) oraz ich klasteryzacja (huby innowacji), w szczególności w zakresie IT, biotechnologii i zielonej energii. Niewątpliwie będą się rozwijać wirtualne przestrzenie edukacyjne i narzędzia online, które zapewnią ciągłą naukę.

Niewątpliwie, podstawowym i najważniejszym czynnikiem jest zakończenie wojny i osiągnięcie sprawiedliwego i długotrwałego pokoju.

Cytowane źródła

1. European Commission (2023), Commission staff working document. Analytical Report following the Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union, Brussels, 1.02.2023.
2. European Commission (2023), Commission staff working document. Ukraine 2023 Report. Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions 2023 Communication on EU Enlargement policy. Brussels, 8.11.2023, SWD (2023) 699 final.
3. European Commission (2024), Ukraine 2024 Report. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and Committee of Regions 2024. Communication on EU enlargement, Brussels, 30.10.2024 SWD(2024) 699 final, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/1924a044-b30f-48a2-99c1-50edeac14da1_en?filename=Ukraine%20Report%202024.pdf
4. European Commission. Commission launches three new initiatives to support Ukrainian researchers and innovators. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_6760.
5. European Innovation Scoreboard 2024. Country profile Ukraine, https://ec.europa.eu/assets/rtd/eis/2024/ec_rtd_eis-country-profile-ua.pdf
6. European University Association (2022), Impact of the Russian Federation's invasion of Ukraine on the Ukrainian higher education sector, <https://www.eua.eu/publications/briefings/impact-of-the-russian-federation-s-invasion-of-ukraine-on-the-ukrainian-higher-education-sector.html>
7. European University Association (2022), Support to Ukrainian higher education. Survey of national rectors' conferences. 4 July, 2022. P. 6, 9. URL: https://www.eua.eu/downloads/publications/presentation_support%20to%20ukrainian%20he_20-09-2022.pdf.
8. Institute of International Education. Project Atlas. Poland. URL: <https://www.iie.org/research-initiatives/project-atlas/explore-data/poland-2/>.
9. National Erasmus+ Office of Ukraine(2024), Annual Review: Recent Developments in Higher Education of Ukraine by 2024, https://erasmusplus.org.ua/wp-content/uploads/2022/09/d4_1_d4_1_2_recent_developments_in_ukraine_education_december_2024.pdf.
10. The European Commission allocates EUR 100 million for Ukrainians under the Erasmus+ programme. 2023. URL: <https://eu4ukraine.eu/en/media-en/publications-en/100-million-euros-for-ukrainians-as-part-of-the-erasmus-program-en.html>.
11. United Nations High Commissioner for Refugees. Ukraine Refugee Situation. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>.

12. World Bank. Education: Impact of the War in Ukraine. 2022.
URL: https://reliefweb.int/report/ukraine/education-impact-war-ukraine-may-2022?gclid=Cj0KCQjwjY64BhCaARIsAIfc7Yax8l1NLEkog7HXCEo2jRrc0eUmGxW9J4qdiQqohfQjfkmmwQqHLSgsaAgaSEALw_wcB.
13. World Bank. Ukraine Improving Higher Education for Results Project.
URL: <https://projects.worldbank.org/en/projects-operations/project-detail/P171050>
14. Верховна Рада України. Закон України «Про освіту» від 5.09.2017 р. № 2145-VIII.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
15. Винницький М. Стратегічні пріоритети в реформі вищої освіти на 2024-25 рр. Матеріали Круглого столу «Стратегія розвитку вищої освіти України в умовах надзвичайних ситуацій та криз воєнного стану. Розбудова мережі закладів вищої освіти України» (23.09.2024). м. Київ. URL: https://erasmusplus.org.ua/wp-content/uploads/2023/05/1_vynnytskyj_23_09_2024_ost.pdf.
16. Винницький М. (2024), Національні пріоритети ЕРАЗМУС+ на 2025 рік, https://erasmusplus.org.ua/wp-content/uploads/2024/12/10.12_naczionalni_priorytety_erazmus_2025.pdf.
17. Дев'ятнадцяте загальнонаціональне опитування «Підсумки року. Очікування від майбутнього». Соціологічна група «Рейтинг». 20-21.11.2022 р. С. 18. URL: https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_year_results_cati_1000_122022_xix_press.pdf.
18. Державна служба статистики України. Вища та фахова передвища освіта в Україні.
URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
19. Державна служба статистики України. Економічна статистика / Наука, технології та інновації. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
20. Державна служба якості освіти України (2024), Результати моніторингового дослідження базових аспектів організації освітнього процесу (якості, безпеки та ресурсів) в закладах фахової передвищої та вищої освіти в умовах воєнного стану у 2024 році (I етап).
URL: https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2024/09/Zvit_2024_I_etap_VO_FPO.pdf
21. Еразмус+ Офіс в Україні (2024), Матриця проєктів СВНЕ Програми міжнародної технічної допомоги ЄС Еразмус+, пріоритетів та національних стратегій / планів у вищій освіті в Україні 2024, NEO – Ukraine: https://erasmusplus.org.ua/wp-content/uploads/2024/12/5.1.-matrix_erasmusplusprojects_reformhe_2024_final.pdf
22. Іноземні студенти в Україні під час війни (2022-2023) / Український державний центр міжнародної освіти; за загальною редакцією О.О. Шаповалової. Київ: Млин медіа. 2023. 196 с. URL: https://studyinukraine.gov.ua/wp-content/uploads/2024/04/ukr_Book_2023_compressed.pdf.
23. Кількість вступників на бакалаврат у виші скоротилася на третину.
URL: https://24tv.ua/education/vstupna-kampaniya-2024-kilkist-abituriyentiv-vishi-ukrayini-zmenishalasya_n2616336
24. Кремень В.Г. та ін.(2023), Вища освіта України в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення: виклики і відповіді: науково-аналітична доповідь. Київ: Педагогічна думка, С. 10-11. DOI: <https://doi.org/10.37472/NAES-IHED-2023>.

25. Лазаренко В., Слободян О. (2021), Іноземне студентство в Україні: (не)узгодженість політик: дослідницький звіт. Центр Cedoss. 2021. С. 4-5. URL: <https://cedoss.org.ua/wp-content/uploads/doslidzhennya-inozemnogo-studentstva-v-ukrayini.pdf>.
26. Матеріали Круглого столу «Стратегія розвитку вищої освіти України в умовах надзвичайних ситуацій та криз воєнного стану. Розбудова мережі закладів вищої освіти України» (23.09.2024). м. Київ. URL: <https://erasmusplus.org.ua/news/kruglyj-stil-strategiya-rozvytku-vyshhoyi-osvity-ukrayiny-v-umovah-nadzvyhajnyh-sytuacij-ta-kryz-voyennogo-stanu-rozbudova-merezhi-zakladiv-vyshhoyi-osvity-ukrayiny-23-09-2024-r-onla/>.
27. Міністерство фінансів України (2024), Видатки зведеного бюджету України (2014-2024). URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/expense/>
28. Міністерство освіти і науки України (2023), Візія майбутнього освіти і науки. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/Viziya.maybutnoho.osvity.i.nauky.Ukrayiny/12.07.2023/Viziya.maybutnoho.osvity.i.nauky.Ukrayiny-12.07.2023-2.1.pdf>.
29. Міністерство освіти та науки України. Інформація про втрати наукового кадрового потенціалу закладу вищої освіти/наукової установи, пов'язані із агресією російської федерації (заклади вищої освіти). URL: <https://mon.gov.ua/nauka/nauka-2/informatsiyno-analitichni-materiali>.
30. Міністерство освіти та науки України. Інформаційно-аналітична довідка про можливості провадження суб'єктами наукової та науково-технічної діяльності закладів вищої освіти та наукових установ їх професійної діяльності в умовах воєнного стану, в тому числі наукової діяльності молодих вчених; Інформація про стан організації праці наукових/науково-педагогічних працівників закладу вищої освіти/наукової установи в умовах воєнного стану (заклади вищої освіти). URL: <https://mon.gov.ua/nauka/nauka-2/informatsiyno-analitichni-materiali>.
31. Освіта і наука України в умовах воєнного стану: виклики, розвиток, повоєнні перспективи. Інформаційно-аналітичний збірник, 2023, URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2023/22.08.2023/Inform-analytic.zbirn-Osvita.v.umovah.voyennogo-stanu-vykl.rozv.povoyen.perspekt.22.08.2023.pdf>
32. Освіта під загрозою, Saveschools.in.ua. URL: <https://saveschools.in.ua>.
33. Оцінювання потреб вищої освіти України. Первинний аналіз 25 червня – 04 серпня 2022. С. 2. URL: https://osvita.ua/doc/files/news/870/87068/ukraine_higher_education_initial_report.pdf
34. Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження нормативів чисельності студентів (курсантів), аспірантів (ад'юнктів), докторантів, здобувачів наукового ступеня кандидата наук, слухачів, інтернів, клінічних ординаторів на одну штатну посаду науково-педагогічного працівника у вищих навчальних закладах III і IV рівня акредитації та вищих навчальних закладах післядипломної освіти державної форми власності» від 17.08.2002 р. № 1134. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1134-2002-%D0%BF#Text>.
35. Про деякі питання організації роботи закладів фахової передвищої, вищої освіти на час воєнного стану. Наказ МОН України від 07.03.2022 р. № 235. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0235729-22#Text>.

36. Про завершення навчального року. Лист МОН від 10.03.22 р. № 1/3417-22.
URL: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/85933/.
37. Про здійснення освітнього процесу. Лист МОН від 11.07.23 р. № 1/10142-23.
URL: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/89545/.
38. Рахункова Палата України (2024), Звіт про результати аудиту ефективності на тему „Проблеми мережі закладів вищої освіти: далі утримувати чи реформувати», 54-1 від 26.11.2024,
https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2024/54-1_2024/Zvit_54-1_2024.pdf
39. Результати моніторингового дослідження базових аспектів організації освітнього процесу (якості, безпеки та ресурсів) в закладах фахової передвищої та вищої освіти в умовах воєнного стану у 2024 році (I етап). Державна служба якості освіти України. 2024. С. 16.
URL: https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2024/09/Zvit_2024_I_etap_VO_FPO.pdf.
40. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 286-р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text>.
41. Українська Гельсінська спілка з прав людини (2023), Забезпечення права на вищу освіту для внутрішньо переміщених осіб: Звіт. URL: <https://www.helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2023/03/Pravo-na-vyshchu-osvitu-VPO.pdf>.

Nota o autorach

PROF. SVITLANA TSYMBALYUK

Doktor nauk ekonomicznych, dziekan Wydziału Zarządzania Personalem, Socjologii i Psychologii, profesor Katedry Socjoekonomii i Zarządzania Personalem Kijowskiego Narodowego Uniwersytetu Ekonomicznego im. Wadyma Hetmana, profesor, laureat Nagrody Narodowej Akademii Nauk Ukrainy im. M. V. Ptukha (2018). Zainteresowania badawcze obejmują rozwój stosunków społecznych i pracowniczych, HRM, politykę wynagrodzeń, motywację pracowników, rozwój szkolnictwa wyższego. Kierownik sekcji Specjalistycznej Rady Naukowo-Technicznej Ministerstwa Edukacji i Nauki Ukrainy ds. wyboru prac naukowych w obszarze tematycznym «Zmiany demograficzne a dobrobyt ludności» (od 2022 r.). Krajowy koordynator i kierownik 3 projektów Erasmus+ KA2. Koordynator naukowy wspólnego ukraińsko-szwajcarskiego projektu «Usprawnienie poszukiwania pracy i selekcji zawodowej w kontekście zawirowań na rynku pracy na Ukrainie» (2024-2027). Ekspert HRM projektu U4.01/19A «Integracja kultury bezpieczeństwa i efektywności operacyjnej w dziedzinie gospodarowania odpadami promieniotwórczymi na Ukrainie» (Europejski Instrument Międzynarodowej Współpracy w dziedzinie Bezpieczeństwa Atomowego). Jest autorem ponad 250 prac naukowych i dydaktycznych, w tym 3 podręczników i 4 monografii, współautorem 8 podręczników i 7 monografii.

ORCID: 0000-0002-6194-4035

DR IRYNA DEGTAROVA

Doktor nauk społecznych w zakresie nauk o polityce i administracji, specjalizująca się w problematyce systemu szkolnictwa wyższego i nauki, w tym w analizie ram prawnych, polityki publicznej i zarządzania w szkolnictwie wyższym, ze szczególnym uwzględnieniem polsko-ukraińskiej współpracy akademickiej i integracji europejskiej. Adiunkt naukowo-badawczy Fundacji Rektorów Polskich. W latach 2017-2023 – Sekretarz i członek Komisji ds. Strategicznych Problemów Szkolnictwa Wyższego Konferencji Rektorów Akademickich Szkół Polskich (KRASP) oraz członek Komisji ds. Współpracy Międzynarodowej KRASP. W latach 2014-2017 – Doradca Rady Głównej Nauki i Szkolnictwa Wyższego (RGNiSW) ds. współpracy z Ukrainą. W latach 2018-2020 członek grupy ekspertów Komisji Europejskiej ds. monitorowania losów absolwentów. W latach 2021-2022 była członkiem grupy eksperckiej ds. opracowania Narodowego Planu Rozwoju Otwartej Nauki przy Ministerstwie Edukacji i Nauki Ukrainy. Jest autorem licznych prac naukowych opublikowanych w języku angielskim, polskim i ukraińskim. Koordynatorka programowa projektu MNiSW-PW «Polsko-ukraińska współpraca instytucji reprezentujących rektorów na rzecz doskonalenia działania uczelni» na zlecenie Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Od maja 2022 r. pełni funkcję Pełnomocnika Rektora ds. Współpracy z Uczelniami Ukraińskimi w Szkole Głównej Handlowej w Warszawie.

ORCID 0000-0003-4298-5488

ZEZWALA SIĘ NA KOPIOWANIE, DYSTRYBUCJĘ, WYŚWIETLANIE
I UŻYTKOWANIE DZIEŁA I WSZELKICH JEGO POCHODNYCH
POD WARUNKIEM UMIESZCZENIA INFORMACJI O TWÓRCY.

OPRACOWANIE GRAFICZNE
I SKŁAD

workshop².pl